

Vrije Universiteit Brussel

KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR DE INFORMATIEBEHOEFTE OMTRENT RELATIES EN SEKSUALITEIT BIJ ISLAMITISCHE JONGEREN

Eindverhandeling tot licentiaat in de Agogische Wetenschappen

Student: Wendy Gettemans

Promotor: Prof. Dr. Telidja Klai

Organisatie: Sensoa

Academiejaar 2006–2007

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

Samenvatting

In dit kwalitatief onderzoek wordt nagegaan welke informatienoden en –behoeften islamitische jongeren hebben met betrekking tot relaties en seksualiteit. Er werd verondersteld dat deze jongeren met een islamitische achtergrond andere noden en behoeften hebben dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Via een diepte-interview werd deze hypothese onderzocht, en werd er gezocht naar een antwoord op de onderzoeksvraag, namelijk: wat zijn de informatienoden en –behoeften met betrekking tot relaties en seksualiteit bij jongeren met een islamitische achtergrond.

Via een diepte-interview werden zestien moslimjongeren bevroegd. Dit interview, aan de hand van een topiclijst, had de bedoeling antwoord te krijgen op enkele hoofdvragen namelijk:

- Wie/wat heeft de meeste invloed gehad op de ideeën omtrent relaties/seksualiteit die de moslimjongeren nu hebben?
- Wanneer de moslimjongere met een vraag zit omtrent relaties/seksualiteit, waar gaat deze dan naartoe?
- Wat vindt de moslimjongere dat beter kan met betrekking tot de informatie omtrent seksualiteit/relaties?
- Vindt de moslimjongere zelf dat er specifieke informatie naar hen toe moet worden gebracht?

Na het analyseren van de interviews kwam er aan het licht dat jongeren met een islamitische achtergrond enkele specifieke behoeften en vereisten hebben wanneer het gaat over de relationele en seksuele vorming die zij krijgen op school. Ook de informatie die hen buiten de school bereikt, zou moeten worden aangepast aan de specifieke noden en behoeften van de moslimjongeren.

Enkele aanbevelingen werden gedaan, aan de hand van de onderzoeksresultaten, naar de school, de media, de organisaties en de ouders toe. Ook aanbevelingen voor verder onderzoek worden toegelicht.

Abstract

De resultaten uit dit kwalitatief onderzoek wijzen erop dat jongeren met een islamitische achtergrond bepaalde specifieke behoeften en vereisten hebben wanneer het gaat over het verkrijgen van informatie betreffende relaties en seksualiteit. Moslimmeisjes blijken meer nood te hebben aan onder andere informatie rond het lichaam, en moslimjongens hebben bijvoorbeeld meer behoeften aan informatie rond ziektes en preventie. Alle islamitische jongeren vinden het nodig om geïnformeerd te worden over wat hun cultuur precies zegt rond relaties en seksualiteit. Zij bedoelen hiermee de rituelen die gebruikelijk zijn in hun cultuur. Moslimjongeren hebben dus nood aan een relationele en seksuele vorming op maat. Zowel de informatie die op school moet worden aangepast aan de doelgroep, als de informatie daarbuiten.

~ Dankwoord ~

Woorden kunnen niet genoeg uitdrukken hoeveel ik de hulp en steun tijdens het maken van mijn thesis apprecieerde, toch doe ik een poging.

In het bijzonder wil ik mijn ouders van harte bedanken die mij de kans gaven om verder te studeren. Zonder hun steun zou mij dit nooit gelukt zijn.

Een thesis komt steeds tot stand door de hulp van vele anderen, daarom is een dankwoordje naar hen toe hier zeker op zijn plaats.

Mijn promotor, Dr. Prof. Telidja Klai; bedankt voor alle steun, verbeteringen, raadgevingen en feedback. Jouw kennis en professioneel advies waren een enorm grote hulp voor mij!

Mevrouw Katrien Vermeire, medewerkster bij Sensoa; bedankt voor alle raadgevingen, tips en het ondersteunen van de interviews.

Mevrouw Ils Debal, medewerkster bij de Wetenschapswinkel; bedankt om mij doorheen deze periode steeds met raad en daad bij te staan.

Bedankt aan al mijn vrienden en vriendinnen die mij zowel in goede als slechte tijden steeds een hart onder de riem staken, en die op stressvolle momenten de kalmte terug konden brengen.

En natuurlijk... héél erg bedankt aan alle meisjes en jongens die mij hun verhaal vertelden. Zonder jullie kon deze thesis nooit tot stand zijn gekomen. Ook enorm veel dank aan diegenen waarbij ik steeds terecht kon voor verdere vragen! Jullie zijn fantastisch!

Inhoudstafel

Algemene inleiding.....	1
Hoofdstuk 1: Literatuurstudie.....	2
1.1 Wat is seksuele vorming.....	2
1.2 Seksuele vorming: een recht voor iedereen.....	3
1.3 Religie en seksualiteit.....	4
1.3.1 Islamitische jongeren en seksualiteit.....	4
1.4 Informatiebronnen van jongeren.....	5
1.4.1 Peers.....	5
1.4.2 Het gezin.....	6
1.4.2.1 Moeder.....	7
1.4.2.2 Vader.....	7
1.4.2.3 Broers/zussen.....	7
1.4.2.4 Andere familieleden.....	7
1.4.3 De school.....	8
1.4.4 Onpersoonlijke bronnen.....	8
1.4.4.1 Media.....	8
1.4.4.2 Tijdschriften en boeken.....	8
1.4.4.3 Internet.....	8
1.4.5 Praktijk.....	9
1.4.6 Jongerencentra/gespecialiseerde organisaties.....	9
1.4.7 Dienstverlening.....	9
1.5 Informatiebehoeften van jongeren.....	10
1.5.1 Thema's.....	10
1.5.1.1 Het lichaam.....	11
1.5.1.2 Anti-conceptie.....	11
1.5.1.3 Seksueel overdraagbare aandoeningen.....	11
1.5.1.4 Seksuele belevingsaspecten.....	12
1.5.1.5 Gevoelens.....	12
1.5.1.6 Cultuur en religie.....	12
1.5.2 Hoe informeren.....	12
1.5.2.1 Op school.....	12
1.5.2.2 Voorlichtingsmateriaal.....	13
1.5.2.3 Wie moet informatie geven.....	14
1.6 Besluit.....	14

Hoofdstuk 2: Methodologie.....	15
2.1 Probleemstelling.....	15
2.2 Onderzoeksvraag.....	15
2.3 Onderzoeksmethodologie.....	15
2.3.1 Kwalitatief onderzoek.....	16
2.3.2 Explorerend onderzoek.....	16
2.3.3 Onderzoeksinstrument.....	16
2.3.3.1 Topiclijst.....	16
2.3.4 Onderzoekspopulatie.....	18
2.3.4.1 Rekrutering.....	18
2.3.4.2 Respondenten.....	18
2.3.4.2.1 Islamitische meisjes.....	19
2.3.4.2.2 Islamitische jongens.....	19
2.3.5 Procedure interviews.....	20
2.3.5.1 Locatie.....	20
2.3.5.2 Tijdsduur.....	20
2.3.5.3 Verloop.....	20
2.3.5.4 Opname.....	20
2.3.6 Verwerking.....	21
2.3.6.1 Data-analyse.....	21
Hoofdstuk 3: Analyse van de onderzoeksgegevens.....	22
3.1 Resultaten moslimmeisjes.....	22
3.1.1 Informatiebronnen.....	22
3.1.1.1 Bespreking.....	25
3.1.2 Informatiebehoeften.....	26
3.1.2.1 Bespreking.....	29
3.2 Resultaten moslimjongens.....	29
3.2.1 Informatiebronnen.....	29
3.2.1.1 Bespreking.....	32
3.2.2 Informatiebehoeften.....	33
3.2.2.1 Bespreking.....	35
3.3 Conclusie.....	36

Hoofdstuk 4: Besluit en aanbevelingen.....	38
4.1 Besluit.....	38
4.2 Aanbevelingen.....	39
4.2.1 School.....	39
4.2.2 Media.....	39
4.2.3 Professionele organisaties.....	39
4.3.4 Ouders.....	40
4.3.5 Verder onderzoek.....	40
4.4 Kritische bemerkingen.....	40

I. Bijlagen

Bijlage 1: Topiclijst SAFE-onderzoek (2006, Sensoa)

Bijlage 2: Topiclijst van dit kwalitatief onderzoek

Bijlage 3: uitgetypt interview respondent 1

II. Referentielijst

Algemene inleiding

Seksualiteit en relaties zijn belangrijke begrippen die we niet kunnen wegdenken uit de leefwereld van jongeren. Zo ook niet uit de leefwereld van de islamitische jongeren.

Jonge allochtonen, waaronder islamitische jongeren, worden alsmaar meer gekweld door seksuele frustraties die te maken hebben met hun specifieke culturele achtergrond (Salikram, 1999).

De jongeren met een islamitische achtergrond groeien op tussen twee culturen, namelijk de moslimcultuur en de westerse cultuur. Dit is niet altijd even gemakkelijk voor hen. De stelling door Salikram (1999) brengt ons naar dit onderzoek waar wij nagaan op welke manier wij deze frustraties bij moslimjongeren kunnen minimaliseren en hen als dusdanig beter kunnen informeren omtrent relaties en seksualiteit, specifiek naar hun situatie toe.

In dit onderzoek wordt onderzocht welke informatienoden en -behoeften met betrekking tot relaties en seksualiteit de islamitische jongeren hebben. De resultaten van dit onderzoek moeten trachten de moslimjongeren in de toekomst beter te informeren, dit volgens hun specifieke vereisten en verwachtingen.

In het eerste deel van dit onderzoek vindt u een grondige literatuurstudie terug. Het tweede deel handelt over de methodologie die in deze onderzoeksstudie werd gebruikt. De onderzoeksresultaten, gekoppeld aan de literatuurstudie vindt u terug in het derde deel van dit onderzoek. In het vierde deel wordt het besluit weergegeven. Ook de aanbevelingen en kritische bemerkingen kan men in dit deel terugvinden.

1.1 Wat is seksuele vorming?

'Seksuele voorlichting is het overbrengen van informatie met betrekking tot de seksualiteit van de mens. Vaak wordt een voorkeur gegeven aan de algemenere term relationele en seksuele vorming, waarvan seksuele voorlichting een onderdeel is en waarbij naast informatieoverdracht ook een grote nadruk ligt op het aspect van de vorming.' (Wikipedia, 2007)

In het concept goede minnaars (Frans, 1999) vinden we de doelstellingen van relationele en seksuele vorming terug.

Een eerste doelstelling van relationele en seksuele vorming is het opvoeden of het begeleiden van kinderen en jongeren in hun ontwikkeling tot een volwassen mens die in staat is seksualiteit en intimiteit met anderen zinvol te integreren in zijn/haar leven. Bij het ondersteunen van de seksuele ontplooiing aan jongeren, moet men positief op de ontwikkeling van de jongeren kunnen inwerken. Meer concreet gaat het hier om: het ontwikkelen van een eigen genderidentiteit en seksuele oriëntatie, het ontwikkelen van een eigen lichamelijke en seksuele interactie met anderen en het ontwikkelen van intimiteit.

Een tweede belangrijke doelstelling in de relationele en seksuele vorming is het 'vormen tot cultuurwezen'. Hiermee wordt bedoeld dat de jongeren de waarden en normen eigen aan de cultuur verwerven en er naar leven. Het probleem hier is echter wel dat 'cultuur' een dynamisch begrip is. Er bestaan namelijk heel verschillende culturen die telkens evolueren doorheen de tijd. Bij deze tweede doelstelling staat men ook stil bij de waardeopvoeding. Deze bewustmaking van waarden is vooral een taak van de ouders, waarin ze worden afgelost of aangevuld door leeftijdsgenoten. De school speelt hierin ook een rol.

Als derde doelstelling van relationele en seksuele vorming is er de preventie van risico's. Onder de risico's verstaan we ongewenste zwangerschap, aids en soa, ongewenste seksuele contacten en seksueel misbruik. De thema's die aan bod komen in deze doelstelling zijn: verantwoordelijkheid, de gender als invalshoek, het relatieperspectief, de interactiecompetentie, de lust, de controle en de onmiddellijke context. Deze laatste doelstelling wordt in scholen vaak het belangrijkste geacht.

Samengevat kunnen we dus stellen dat relationele en seksuele vorming bij jongeren drie belangrijke doelstellingen heeft, namelijk:

- dat jongeren zich ontwikkelen tot volwassenen die seksualiteit en relaties zinvol in hun leven kunnen integreren
- dat jongeren een seksuele en relationele moraal verwerven
- het voorkomen van risico's

1.2 Seksuele vorming een recht voor iedereen

Relationele en seksuele vorming is een wereldwijd mensenrecht en draagt bij tot de ontwikkeling van de reproductieve en seksuele gezondheid waar jongeren recht op hebben (van Ginneken, Ohlrichs & van Dam, 2004).

Dat relationele en seksuele vorming voor jongeren belangrijk is, blijkt ook uit het IPPF Charter voor Seksuele en Reproductieve Rechten, een bewerking van de besluiten van VN-conferenties van Caïro en Peking (IPPF, 1996). In dit charter vinden we het volgende terug:

'Alle jongeren, ongeacht sekse, godsdienst, kleur, oriëntatie of mentale en fysieke capaciteiten hebben volgende rechten als seksueel wezen:

- 1) het recht zichzelf te zijn en eigen beslissingen te nemen, zichzelf te uiten, te genieten van seks, veilig te zijn, kunnen kiezen te huwen of niet te huwen en een gezin te plannen;*
- 2) het recht op informatie over seks, anticonceptie, soa en hiv en de eigen rechten op dit vlak;*
- 3) het recht zichzelf te beschermen en beschermd te worden tegen ongeplande zwangerschap, seksueel overdraagbare aandoeningen, hiv en seksueel misbruik;*
- 4) het recht op gezondheidszorg die vertrouwelijk is, betaalbaar, van goede kwaliteit en die met respect gegeven wordt;*
- 5) het recht betrokken te worden bij de planning van programma's voor de jeugd, deel te mogen nemen aan seminars en vergaderingen op alle niveaus, en invloed uit te oefenen op het beleid op dit vlak.'*

Relationele en seksuele vorming is dus een grondrecht dat religieuze of culturele bezwaren overstijgt. Effectieve seksuele vorming draagt bij aan de ontwikkeling van de reproductieve en seksuele gezondheid waar jongeren recht op hebben. Seksuele vorming kan jongeren helpen om hun eigen seksualiteit te accepteren.

Minder vanzelfsprekend is het dat jongeren expliciete relationele en seksuele vorming krijgen (van Ginneken, Ohlrichs & van Dam, 2004). In sommige culturen wordt er nauwelijks over seksualiteit gecommuniceerd, waardoor jongeren in bepaalde culturen vaak niemand hebben om met hun problemen omtrent relaties en seksualiteit naar toe te gaan (Rutgers Nisso Groep, 2006). De wijze waarop relationele en seksuele vorming gebeurt, impliciet of expliciet, hangt onder meer samen met de religieuze achtergrond van de jongere en zijn of haar omgeving (van Ginneken, Ohlrichs & van Dam, 2004).

1.3. Religie en seksualiteit

Dat religie invloed heeft op seksualiteit is reeds gebleken uit verscheidene onderzoeken waarin streng religieuze mensen werden vergeleken met minder strenge gelovigen. Deze onderzoeken hebben tot enkele conclusies geleid waaruit blijkt dat religie een sterk bepalende factor is wanneer het gaat over seksualiteit. Zo bepaalt de religie het moment waarop mensen hun eerste seksuele contact hebben, maar ook welke anticonceptiemethode zal worden gehanteerd. Daarnaast beïnvloedt de religie de seksuele handelingen die men uitprobeert, net als het al dan niet uiten van de seksuele geaardheid. Als laatste conclusie meent men dat gelovigen meer geestelijke en fysieke tevredenheid rapporteren, ook al is dit niet altijd het geval. De invloed van religie op de seksuele beleving en uiting is natuurlijk sterk afhankelijk van de opvattingen die de religie over seksualiteit heeft. Dit is ook het geval in de islamitische godsdienst (van Ginneken, Ohlrichs & van Dam, 2004).

1.3.1 Islamitische jongeren en seksualiteit

Seksualiteit en de islam zijn twee onderwerpen waarover al verscheidene studies zijn verschenen. Het verenigen van deze twee begrippen zorgt voor interessante onderzoeken en literatuur.

Velen denken nog steeds, onterecht, dat seksualiteit een begrip is dat niet in de islam voorkomt. Binnen de islam is seksualiteit belangrijk en geaccepteerd (van Ginneken, Ohlrichs & van Dam, 2004; Heemelaar, 2000). De islam kent een grote waarde toe aan het genieten van seks, maar dan steeds binnen het huwelijk (Mernissi, 2004). De seksualiteit wordt niet negatief gezien binnen de islam, maar eerder positief en zelfbevestigend (Jansen, 1997). Toch moet er worden opgemerkt dat seksualiteit in de islam vaak geladen wordt met begrippen als schaamte en eer (Boudjarath, Lamur & Straver, 1998).

Ook de Koran ontwijkt het onderwerp seksualiteit niet. Ondanks de verwijzingen in het heilige boek, blijft seksualiteit nog steeds een "taboe" in de moslimwereld en dit ook bij de moslimjongeren. De combinatie seksualiteit en hun religie ligt erg gevoelig bij de islamitische jongeren (Boumand, Dibbits & Doreleijn, 2001). Veel islamieten vinden praten over seksualiteit dan ook nutteloos (Oomens, 2003).

Seksualiteit vormt voor islamitische jongeren heel wat tegenstellingen. Als eerste is er de tegenstelling tussen de religie en de cultuur. De islam verlangt volledige kuisheid buiten het huwelijk, zowel van vrouwen als van mannen. Hiertegenover kunnen we dan de maatschappelijke norm plaatsen. Deze norm bepaalt dat van meisjes en vrouwen kuisheid wordt verwacht, maar dat jongens en mannen seksueel actief zijn (Boumand, Dibbits & Doreleijn, 2001). Moslimjongens en moslimmeisjes groeien dus op met verschillende waarden en normen ten aanzien van de maagdelijkheid en de seksuele vrijheid (Yerden, 2001). Deze dubbele moraal en de daaruit voortvloeiende maagdelijkheidcultus wordt echter niet door de Koran onderbouwd (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005).

Ten tweede is er de tegenstelling tussen de islamitische cultuur en de westerse cultuur. Islamitische jongeren worden op tal van manieren blootgesteld aan deze westerse cultuur. Sommigen kunnen zich hierdoor minder of niet meer identificeren met de eigen etnische groep (Phalet, van Lotringen & Entzinger, 2000). Ook de (eerste generatie) islamitische ouders hebben het vaak moeilijk met deze tegenstelling, bijvoorbeeld met de seksuele voorlichting die hun kinderen op de school krijgen. Deze ouders vinden dat de voorlichtingprogramma's te vroeg worden gegeven en dat ze te vrij van karakter zijn (Tüzün, 2005). De islamitische jongeren ontvangen dan ook vaak erg tegenstrijdige seksuele vorming. Hun ouders maken hen op impliciete wijze vooral de sociale regels omtrent seksualiteit duidelijk, die vaak niet overeenkomen met de regels die men hoort op school of bij (autochtone) vrienden (van Ginneken, Ohlrichs & van Dam, 2004).

We kunnen dus stellen dat de combinatie seksualiteit en moslimjongeren niet eenvoudig is. Al te vaak wordt seksualiteit binnen de islam nog gezien als iets waarover niet mag gesproken worden. De verschillende tegenstellingen die jongeren met een islamitische achtergrond ervaren, kunnen heel wat problemen vormen. De onmogelijkheid om thuis over seksualiteit te praten maakt islamitische jongeren sterk afhankelijk van de informatie die zij bijeenprokkelen (Vogels, Danz & Gründemann, 1994). Het is voor de moslimjongeren dan ook belangrijk dat er specifieke aandacht wordt besteed aan de rol van geloof en cultuur bij thema's als relaties, seksualiteit en partnerkeuze (Rutgers Nisso Groep, 2006).

1.4. Informatiebronnen van jongeren

Ravesloot (1997) stelt dat jongeren in het algemeen weinig praten over seksualiteit. Als jongeren dan toch te rade gaan bij anderen, dan zal het vooral gaan over de technische en biologische kant van seksualiteit. Over de emotionele- en belevingsaspecten hebben zij het zelden met iemand anders (Ravesloot, 1997; Young-Pistella & Bonati, 1998). De jongeren zijn ontzettend selectief in de bronnen die zij zullen raadplegen om meer te weten te komen over seksualiteit en relaties (Young-Pistella & Bonati, 1998).

1.4.1 Peers

Jongeren krijgen liever informatie van vrienden dan van volwassenen. Toch is de invloed van peers op de seksualiteit van jongeren niet eenduidig (van Lee, Marjanovic, Wijsen & Mouthaan, 2005). De peers zijn vooral belangrijk bij oudere adolescenten (Treboux & Busch-Rossnagel, 1995).

Volgens het recente SAFE-onderzoek door Klaï en Vermeire (2006), zijn vrienden heel belangrijke gesprekspartners, op voorwaarde dat er toch een zekere vorm van affectie en intimiteit is. Ze moeten elkaar kunnen vertrouwen. Maar ook hier zijn er uitzonderingen. Sommige jongeren praten helemaal niet over seksualiteit met vrienden, en houden dit alles liever voor zichzelf. Ook bij een probleem betreffende relaties of seksualiteit, gaan de jongeren in eerste instantie te rade bij vrienden (Klaï & Vermeire, 2006). Jongeren praten wel over de algemene dingen met elkaar, maar zien elkaar niet als "experten in het vak" (Du Bois-Reymond, Peters & Ravesloot, 1994).

Islamitische jongeren halen in de eerste plaats informatie over relaties en seksualiteit buiten het gezin. Hierbij zijn vrienden en klasgenoten een belangrijk aandeel (Klaï, 2005a). Toch vermelden deze jongeren met een islamitische achtergrond dat ze sommige intieme zaken liever niet met vrienden delen (Boumand, Dibbits & Doreleijn, 2001).

1.4.2 Het gezin

De relationele en seksuele vorming binnen het gezin is niet evident. Jongeren halen in de eerste plaats informatie buiten het gezin (Klaï, 2005b). Maar dat wil niet zeggen dat ouders geen stabiele en duidelijke rol vormen in de seksuele vorming van kinderen (van Lee, Marjanovic, Wijzen & Mouthaan, 2005). Vooral voor jongere adolescenten komen de ouders op de eerste plaats als informatiebron (Treboux & Busch-Rossnagel, 1995).

Jongeren verkiezen hun ouders als gesprekpartners, dit niet voor het uitwisselen van ervaringen, maar wel om informatie omtrent seksualiteit en relaties te ontvangen (Klaï & Vermeire, 2006). Dit blijkt ook uit onderzoek door Ravesloot (1997) waar men vaststelt dat ouders vooral instaan voor de praktische kant en de voorlichting, maar niet voor de belevingsaspecten. Toch moeten we ook hier de nuance maken dat niet alle jongeren met hun ouders willen praten, daar ze dit een te intiem onderwerp vinden om met hun ouders te delen (Klaï & Vermeire, 2006).

Whitaker en Miller (2000) stellen dat jongeren die weten dat ze terecht kunnen bij hun ouders, de ouders aanduiden als de meest geprefereerde informatiebron. Deze jongeren vinden de ouders het best in staat om relevante informatie omtrent relaties en seksualiteit te geven (Whitaker & Miller, 2000).

Ravesloot (1997) vermeldt dat er in het gezin amper over seksualiteit wordt gepraat, maar dat de jongeren toch een goed beeld kunnen vormen hoe er over relaties en seksualiteit in het gezin wordt gedacht. De jongeren leiden deze kennis af door de houding en het gedrag van de ouders. Deze ouders geven op die manier indirecte informatie door hun non-verbale communicatie (Ravesloot, 1997). Dit komt ook tot uiting in het onderzoek van Klaï (2005b), waaruit blijkt dat het grootste deel van de communicatie die ouders en kinderen hebben impliciet is.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat islamitische jongens en meisjes thuis geen of weinig seksuele voorlichting krijgen (Danz & Vogels, 1994; Ettema, 2003; Van Keulen, 1994; Lodewijckx & Hendrickx, 2000; Kraemer, 2005; Pels & Nijsten, 2004; Vanwesenbeeck, Bakker, van Fulpen, Paulussen, Poelman & Schaalma, 2003).

Veel moslimjongeren vinden dat over seksualiteit praten in het bijzijn van de ouders verboden en respectloos is. Ook het tonen van seksualiteit in het islamitische gezin is over het algemeen verboden. Schaamte en respect voor de ouders spelen hierbij een rol en daar wordt in de opvoeding van het begin af aan op ingespeeld (Wienese, 1997). In het moslimgezin wordt dan ook zo veel mogelijk gezwegen over seksualiteit en relaties. Als het toch nodig is dit onderwerp aan te

kaarten, dan zal dit nooit expliciet gebeuren, maar eerder met impliciete taal (Boudjarath, Lamur & Straver, 1998).

De islamitische ouders nemen geen initiatief om een gesprek aan te gaan over relaties en seksualiteit en de moslimjongeren brengen deze onderwerpen zelf niet ter sprake om achterdocht te vermijden (Danz, Vogels, Gründemann, 1993). De ouders met een islamitische achtergrond zijn vaak beschaamd om over seksualiteit of relaties te praten met hun kinderen en het probleem is vaak dat ze niet weten hoe ze het moeten aanpakken (Lodewijckx en Hendrickx, 1998; Wienese, 1997).

1.4.2.1 Moeder

Moeders zijn voor de meisjes een vrij belangrijke informatiebron als het gaat over relaties en seksualiteit (Vermeire 2003; Klai, 2005b). Uit onderzoek door Heemelaar (2000) blijkt dat islamitische moeders hun kinderen wel voorlichting willen geven, maar dat ze bang zijn dat dit zou leiden dat de kinderen dan ook met anderen over seksualiteit zouden praten. Dat zou dan de eer van de familie kunnen schaden. Ook zijn deze moeders bang dat het praten over seksualiteit de jongeren zou stimuleren tot seksuele activiteiten (Heemelaar, 2000).

1.4.2.2 Vader

Voorlichting van vaders is het minst populair bij de jongeren (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Vaders zijn voor de meeste onderwerpen ontoegankelijk (Klai, 2005b). Ook islamitische jongens praten amper met de vader over seksualiteit of relaties (Danz, Vogels, Gründemann, 1993). Dit blijkt ook uit onderzoek door (Klai) 2005c), waar de moslimjongeren de vader als laatste informatiebron vermelden.

1.4.2.3 Broers/zussen

Jongeren gaan soms ook te rade bij broers of zussen, in welke situaties dit precies is, is niet duidelijk (Young-Bonati & Pistella, 1998). Uit het onderzoek van Wienese (1997) blijkt dat islamitische meisjes hun vragen vaak stellen aan oudere zussen. Ook kijken ze soms samen met de zus naar een seksfilm, maar dit zeker nooit met medeweten van de ouders daar het verboden is (Wienese, 1997).

1.4.2.4 Andere familieleden

Moslimmeisjes gaan soms ook te rade bij andere vrouwelijke familieleden zoals nichten of tantes (Wienese, 1997). De informatie die ze bij deze familieleden krijgen, draait meestal om het maagdelijkheidsideaal, en is vaak onjuist of onvolledig (Filal, 1991). Bij de islamitische jongens spelen vooral dan de mannelijke familieleden een belangrijke rol (Wienese, 1997). Ook Klai (2005c) stelt dat islamitische jongeren vaker te rade gaan bij andere familieleden dan de Vlaamse jongeren.

1.4.3 De school

In het onderzoek "Seks onder je 25^e" (de Graaf, Meijer, Poelmand & Vanwesenbeeck, 2005) geven bijna alle jongeren aan informatie op school gekregen te hebben over seksualiteit en relaties (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Vermeire (2003) stelt dat de school de belangrijkste informatiebron voor jongeren is als het gaat om seksuele en relationele vorming. Het SAFE-onderzoek door Klai en Vermeire (2006), brengt echter aan het licht dat de vorming op school eerder beperkt en fragmentarisch wordt ervaren.

Islamitische jongeren lijken meer te profiteren van de relationele en seksuele vorming op school dan autochtone jongeren (Brugman, Goedhart, Vogels & Van Zessen, 1995). In het onderzoek door Wienese (1997) geven alle moslimmeisjes aan dat ze de voorlichting op school heel nuttig vinden. Toch zeggen jongeren met een islamitische achtergrond relatief weinig informatie te krijgen op school (de Graaf, Meijer, Poelman en Vanwesenbeeck, 2005). Dit kan te wijten zijn aan het feit dat de voorlichting die op school wordt gegeven vertrekt van een ander niveau, en dus niet echt overkomt of begrepen wordt bij de islamitische jongeren (Vossen, 1996).

Opvallend is dat moslimjongeren vaker hun leerkracht opgeven als informatiebron rond seksualiteit en relaties, dan de autochtone jongeren. Voor deze islamitische jongeren is de leerkracht vaak de eerste volwassen gesprekspartner (Klai, 2005c).

1.4.4 Onpersoonlijke bronnen

Uit de recentste onderzoeken blijkt dat autochtone jongeren het liefst worden geïnformeerd via anonieme bronnen zoals tijdschriften of het internet (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Islamitische jongeren blijken ook veel informatie en kennis te halen uit de media, tijdschriften, boeken en internet (Klai, 2005c).

1.4.4.1 Media

De media blijkt voor de jongeren een belangrijke informatiebron, en dit dan vooral voor de jongens (Klai, 2005c). Dit beaamt ook Vermeire (2003) die stelt dat vooral jongens informatie oppikken van televisie. Uit het onderzoek door Danz & Vogels (1994) blijkt dat islamitische jongens porno ook als informatiebron aangeven.

1.4.4.2 Tijdschriften/boeken

Uit het onderzoek van Klai (2005c) is gebleken dat tijdschriften vooral belangrijk zijn voor meisjes, voor jongens is dit een minder belangrijke informatiebron. Bij islamitische meisjes is het lezen van romannetjes of seksboeken over het algemeen verboden (Wienese, 1997). De bibliotheek is, zeker voor de islamitische jongens, niet de plaats waar ze kennis opdoen omtrent relaties en seksualiteit (Danz & Vogels, 1994).

1.4.4.3 Internet

Het internetgebruik is belangrijk geworden in onze maatschappij. Er is dan ook een toename van het gebruik van internet vastgesteld (Vogels, Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002). Het internet wordt aanzien als een erg populaire informatiebron (Vermeire, 2003). Ook bij islamitische jongeren is het internetgebruik de laatste jaren enorm toegenomen. Voor deze jongeren is vooral de anonimiteit die ze daar hebben interessant. Het internet is dus een belangrijke én gemakkelijke bron om informatie over relaties en seksualiteit terug te vinden (el Hodayebi, 2003).

1.4.5 Praktijk

Jongeren geven hun eigen seksuele ervaring als belangrijke informatiebron op. Het gaat hier dan vooral om de technische vaardigheden die al doende worden geleerd (Klaï & Vermeire, 2006). Dit wordt ook bevestigd door het onderzoek van Klaï (2005c) waarin staat dat jongeren seksualiteit leren kennen via de eigen ervaring. Hier moeten we echter een nuance maken, daar meisjes veel minder de ervaring als een bron van informatie aangeven (Klaï, 2005c).

Ook voor jongens met een islamitische achtergrond is de praktijk een belangrijke leerschool (Danz, Vogels, Gründemann, 1993). Dit wordt ook bevestigd in het onderzoek door Danz en Vogels (1994) waar islamitische jongeren, en dan vooral de jongens, aangeven dat men vanuit de eigen ervaring veel heeft geleerd.

1.4.6 Jongerencentra/gespecialiseerde organisaties

Uit het SAFE-onderzoek door Klaï en Vermeire (2006) blijkt ook dat jongeren weinig gebruik maken van andere gespecialiseerde organisaties. Enkel wanneer ze in een problematische situatie zitten, zouden ze gebruik maken van een dergelijk centrum (Klaï & Vermeire, 2006). De specifieke organisaties, die zich onder andere bezighouden met relationele en seksuele vorming voor jongeren, zijn dus één van de laagst scorende informatiebronnen (Klaï, 2005c).

Deze tendens vinden we ook terug bij islamitische jongeren. Volgens onderzoek door el Hodayebi (2003) worden de jongerencentra het minst als informatiebron aangeduid. Toch zouden deze moslimjongeren er meer informatie uithalen dan de autochtone jongeren (el Hodayebi, 2003).

1.4.7 Dienstverlening

Wanneer jongeren een professionele setting zouden raadplegen, is dit in de eerste plaats de arts. Van een open communicatie kunnen we hier echter niet spreken. Bij de arts gaat het gesprek voornamelijk over de technisch-biologische aspecten. Emotionele aspecten komen bij de arts niet aan bod (Klaï & Vermeire, 2006). In het onderzoek door Klaï (2005b) werd de huisarts door iets meer dan een derde opgegeven als een informatiebron. Voor de moslimmeisjes blijft het nog steeds een drempel om hulp te zoeken bij seksuele gezondheidsproblemen (Van Turnhout, Maurissen & Hendrickx, 2005).

Struik (2002) meldt dat minderheidsgroepen, waaronder ook islamitische jongeren, zich kenmerken door een moeilijke bereikbaarheid en slechte toegankelijkheid voor preventie en hulpverlening. Dit kan men voornamelijk wijten aan de doelgroepspecifieke eigenschappen zoals taal- en cultuurverschillen ten opzichte van de hulpverlening (Struik, 2002).

1.5 Informatiebehoeften van jongeren

Globaal gezien hebben jongeren weinig informatie over seksualiteit en relaties ontvangen (Vermeire, 2003).

Uit het recent SAFE-onderzoek (Klaï & Vermeire, 2006) blijkt dat jongeren enkele duidelijke vereisten hebben als het gaat over het geven van relationele en seksuele vorming op school.

Ten eerste willen jongeren relationele en seksuele vorming krijgen door een externe en neutrale professional. Deze professional moet zich kunnen inleven in de wereld van de jongeren. De jongeren willen niet dat de vorming wordt gegeven door hun leerkrachten omdat deze te dicht bij het schoolgebeuren staan. De jongeren voelen zich dan geremd om over seksualiteit en relaties te praten omwille van hun verlegenheid en schaamte.

De tweede vereiste die jongeren stellen, is dat zij meer willen praten over relationele en emotionele aspecten. Dit komt volgens hen te weinig aan bod op school.

Ten derde willen de jongeren de relationele en seksuele vorming zien als een proces dat evolueert op school. Dit betekent dat zij de eerste vorming het liefst zien in de lagere school, en er de jaren nadien dieper op moet toegespitst worden. Hierbij moet steeds rekening worden gehouden met de noden van de jongeren.

Als laatste halen zij aan dat de manier waarop de relationele en seksuele vorming wordt aangebracht een interactief gebeuren moet zijn. Getuigenissen en ervaringen moeten hierin zeker aan bod komen volgens de jongeren.

Uit verscheidene onderzoeken blijkt ook dat jongeren vereisten hebben omtrent de thema's en de wijze waarop de relationele en seksuele vorming wordt gegeven.

1.5.1 Thema's

Onderzoek door Geeraert (1994) geeft aan dat jongens andere aandachtspunten hebben dan meisjes. Hij stelt ook dat de behoefte aan informatie in verband met traditionele voorlichtingsaspecten relatief klein is ten opzichte van de vraag naar informatie in verband met seksuele belevingsaspecten, contraceptiva, seksueel overdraagbare aandoeningen en enkele relationele aspecten. In een onderzoek door Lodewijckx en Hendrickx (1998) gaven islamitische jongens aan nog weinig informatiebehoeften te hebben betreffende seksuele en relationele

vorming. Niettemin stelden ze tijdens het onderzoek regelmatig vragen (Lodewijckx en Hendrickx, 1998). Uit het SAFE-onderzoek, door Klaï en Vermeire (2006), is gebleken dat de weinige vragen die de jongeren hadden, voornamelijk gingen over anticonceptiegebruik, seksueel overdraagbare aandoeningen, veilig vrijen en de transmissie van hiv.

1.5.1.1 Het lichaam

Er bestaat bij jongeren veel onzekerheid over wat er gebeurt met hun lichaam en geslachtskenmerken (Vogels, Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002). De jongeren hebben dan ook vaak vragen over de veranderingen die het lichaam ondergaan, blijkt uit het rapport 'seks onder je 25^e' (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005).

Uit onderzoek is gebleken dat veel moslimmeisjes niet of onvoldoende zijn ingelicht voor hun eerste menstruatie, zodat zij erdoor worden overvallen. Dit kan angstgevoelens en verwarring veroorzaken (Yerden, 2001). Door het tekort aan voorlichting, wordt er een gebrekkige kennis van de anatomie en de fysiologie van het lichaam bij islamitische meisjes vastgesteld. Basisbegrippen over hun lichaam, menstruatie en zwangerschap worden niet doorgegeven. (Hendrickx & Lodewijckx, 1997; Koninckx, 1996). De islamitische meisjes hebben dan ook veel vragen over de menstruatie en het maagdenvlies (Vossen, 1996, Moutaan, 1997; el Hodayebi, 2003). Ook hebben deze moslimmeisjes vaak onvoldoende kennis van seksualiteit en het functioneren van hun lichaam (Moutaan & de Neef, 1998). Dit wordt ook bevestigd door Wienese (1997) waar wordt gezegd dat moslimmeisjes nood hebben aan informatie rond bevruchting en ongesteldheid. Maar ook de islamitische jongens blijken behoefte te hebben aan informatie omtrent menstruatie en de geslachtsorganen (el Hodayebi, 2003).

1.5.1.2 Anticonceptie

Jongeren tussen veertien en twintig jaar blijken uit onderzoek vooral vragen te hebben over anticonceptie. Informatie over pilgebruik is voor veel meisjes onduidelijk (Vogels, Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002).

1.5.1.3 Seksueel overdraagbare aandoeningen

Uit het onderzoeksrapport "seks onder je 25^e" (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005) blijkt dat jongeren nog steeds een behoefte hebben aan informatie rond hiv en soa's, zwangerschap en voorbehoedsmiddelen. von Bergh en Sandfort (2000) menen dat islamitische jongens meer willen weten over soa's en veilig vrijen. Ook islamitische meisjes zijn volgens het onderzoek door Danz en Vogels (1994) zeer onzeker over de manier waarop ze seksueel overdraagbare ziektes kunnen voorkomen. Hun kennis over deze ziektes is minimaal, maar dit is echter ook zo bij de autochtone meisjes (Danz & Vogels, 1994). De moslimmeisjes hadden graag wat meer informatie gekregen over deze seksuele overdraagbare aandoeningen en de gevolgen hiervan (Wienese, 1997).

1.5.1.4 Seksuele belevingsaspecten

Inhoudelijk hebben jongeren vooral behoefte aan informatie over hoe het vrijen leuker of lekkerder gemaakt kan worden (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005).

1.5.1.5 Gevoelens

Uit het rapport 'seks onder je 25^e' (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005) blijkt dat jongeren vragen hebben over het stellen van grenzen op gebied van seks en gevoelens. Ook willen jongeren vaak wat meer informatie over versieren en relaties (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). el Hodayebi (2003) stelt ook dat één op drie meisjes met een islamitische achtergrond iets wil weten over verliefdheid en andere gevoelens. Ook voor jongens is het begrip verliefdheid een belangrijke informatiebehoefte (el Hodayebi, 2003). Terugkerende vragen gaan ook vaak over relaties en contact maken met anderen (Vogels, Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002).

1.5.1.6 Cultuur en religie

Onderzoek door Wienese (1997) geeft aan dat moslimmeisjes nood hebben aan informatie rond rituele reiniging, geboden én verboden tijdens de menstruatie, rechten en plichten van vrouwen en mannen op seksueel gebied binnen de islam en de gevolgen bij neef/nichthuwelijken (Wienese, 1997).

1.5.2 Hoe informeren

Uit onderzoek Van Turnhout, Maurissen en Hendrickx (2005) blijkt dat de jongeren de informatie schriftelijk willen ontvangen, maar de jongeren vinden een gesprek een efficiëntere manier.

1.5.2.1 Op school

De respondenten van het SAFE-onderzoek (2006) vinden dat er op school meer aandacht moet besteed worden aan de emotionele en belevingsaspecten van seksualiteit. De jongeren vinden dat de vorming op school teveel gericht is op kennis- en informatieoverdracht (Klaï & Vermeire, 2006). Jongeren missen op school vooral de informatie rond intimiteit (Ansuini, Fiddler-Woite & Woite, 1996).

Moslimmeisjes hebben het liefst voorlichting op school in gescheiden klassen, omdat zij de jongens vaak een storende factor vinden bij deze lessen (Danz & Vogels, 1994).

Ook Danz & Vogels (1994) menen dat men op school rekening moet houden met de noden en behoeften van de jongens en meisjes, en dus eventueel een gescheiden voorlichting moet voorzien. De school moet in het achterhoofd houden dat niet iedereen op hetzelfde moment

behoefte heeft aan seksuele voorlichting, en daarom zou men een spreekuur moeten voorzien waar de (islamitische) jongere naartoe kan gaan wanneer hij/zij dat nodig acht (Danz & Vogels, 1994).

Uit het onderzoek door van Ginneken, Ohlrichs en van Dam (2004) blijkt dat moslimjongeren zich ongemakkelijk voelen bij gemengde groepen tijdens de seksuele voorlichting op school. Ook geven zij aan dat het taalgebruik dat men hanteert op school tijdens de vorming minder expliciet zou moeten zijn. De belangrijkste onderwerpen zouden moeten worden afgestemd op islamitische leerlingen (van Ginneken, Ohlrichs & van Dam, 2004).

De dubbele moraal, zoals aangegeven hierboven, zou een plaats moeten krijgen in de relationele en seksuele voorlichting op school (van Ginneken, Ohlrichs & van Dam, 2004). Deze dubbele moraal ten aanzien van de maagdelijkheid zorgt voor een aanzienlijke seksekloof tussen de moslimjongeren, waar de meeste jongens de moraal nog steeds onderschrijven en waartegen meisjes zich alsmaar meer beginnen af te zetten. Dit aan bod laten komen tijdens de seksuele voorlichting zou beide partijen alleen maar ten goede komen (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005).

1.5.2.2 Voorlichtingsmateriaal

Uit het onderzoek door Wienese (1997) blijkt dat moslimmeisjes het aangenaam zouden vinden als er voorlichtingsmateriaal zou zijn (zoals films of boeken) waarin islamitische meisjes, vrouwen en artsen een rol spelen waarbij er voorlichting wordt gegeven over de regels van de islam met betrekking tot seksualiteit. Ook zou moeten worden gebruik gemaakt van materialen waarbij de culturele achtergrond van islamitische jongeren recht wordt gedaan (Danz & Vogels, 1994). Dit stelt ook Wienese (1997) die zegt dat de materialen die op school worden gebruikt moeten aangepast worden aan de verschillende bevolkingsgroepen. Zo dienen er in voorlichtingfilmpjes representanten uit de verschillende bevolkingsgroepen te komen zodat er mogelijkheid is tot herkenning en identificatie (Wienese, 1997).

1.5.2.3 Wie moet informatie geven

Zoals eerder reeds aangegeven vinden jongeren het belangrijk dat degene die voorlichting geeft een externe professional is (Klaï & Vermeire, 2006). Islamitische meisjes vinden het heel belangrijk dat de seksuele vorming door een vrouw wordt gegeven (Wienese, 1997).

Ook werd naar aanleiding van het onderzoek door Danz en Vogels (1994) een voorstel gedaan tot telefonische informatie, waar dan jongeren naartoe kunnen die niet meer naar school gaan (Danz & Vogels, 1994). Zo'n telefonische hulpdienst zou een taboedoorbrekende functie hebben, vooral dan voor moslimmeisjes (Wienese, 1997).

1.6 Besluit

Relationele en seksuele vorming is een recht voor iedereen. Elke jongere heeft dus recht op informatie hieromtrent die aansluiten bij zijn noden en behoeften.

De informatiebronnen die jongeren in Vlaanderen hanteren zijn voornamelijk peers, school en ouders. Hier moeten we echter een nuance maken voor de islamitische jongeren, daar deze jongeren amper (of zelfs niet) terecht kunnen bij hun ouders met vragen over relaties of seksualiteit. Door dit gebrek aan informatie in het gezin, vinden ze de kennis die ze op school over deze onderwerpen vergaren enorm belangrijk.

Ook de onpersoonlijke bronnen spelen een rol bij de jongeren wanneer het gaat over het bijeenprokkelken van informatie over relaties en seksualiteit. Hier zijn vooral televisie, films, tijdschriften of boeken en internet een belangrijke informatiebron. Maar ook hier vinden we verschillen terug met de islamitische jongeren.

Jongeren centra en hulpverlening zijn niet de plaatsen waar jongeren meteen naartoe zouden gaan met hun vragen betreffende seksualiteit. Dit geldt voor alle jongeren.

Wat de informatiebehoeften betreft, kunnen we bij de autochtone jongeren stellen dat zij vooral nood hebben aan informatie rond de belevingsaspecten daar zij genoeg informatie krijgen over de algemene zaken rond seksualiteit. Bij islamitische jongeren echter, is er nood aan meer algemene informatie daar zij dit niet van thuis uit krijgen en dus de juiste informatie hen vaak niet bereikt. Hierdoor zitten zij vaak nog met algemene vragen over het lichaam, soa's,...maar ook aan informatie omtrent gevoelens ervaren zij een gemis. De islamitische meisjes blijken ook nood te hebben aan informatie rond de rituelen die terug te vinden zijn in hun cultuur of religie.

Uit deze literatuurstudie kan er dus worden besloten dat er enkele beduidende verschillen zijn tussen islamitische en autochtone jongeren wanneer het gaat over de informatiebronnen, -noden en behoeften met betrekking tot relaties en seksualiteit.

Deze verschillen brengen ons naar het doel van dit onderzoek, namelijk nagaan waar de islamitische jongeren hun informatie vergaren, welke specifieke behoeften zij hebben en hoe zij graag deze informatie willen ontvangen.

2.1 Probleemstelling

Sensoa ervaart een gebrek aan basisinformatie over de seksuele gezondheid bij allochtone jongeren. De organisatie wil meer kennis over de informatiebehoeften die deze jongeren hebben en omtrent de manier waarop zij deze informatie het liefst krijgen. Er moet dus worden nagegaan of de informatienoden bij de Vlaamse jongeren verschillend zijn dan deze van de allochtone jongeren. Indien er verschillen zijn, en de allochtone jongeren dus andere behoeften hebben, zal dit aan Sensoa worden doorgegeven, en werken zij hierop verder.

Uit het IPPF Charter voor Seksuele en Reproductieve Rechten (IPPF, 1996), die in de literatuurstudie werd beschreven, kunnen we afleiden dat alle jongeren recht hebben op een degelijke relationele en seksuele vorming. Het is dus belangrijk na te gaan of islamitische jongeren specifieke behoeften hebben, om hen op die manier een vorming op maat te kunnen aanbieden.

Er is al veel onderzoek gedaan naar de informatiebronnen die (allochtone) jongeren gebruiken, maar weinig onderzoek werd gedaan naar de evaluatie van deze informatiebronnen alsook naar de informatiebehoefte van de allochtone jongeren.

De bedoeling van dit onderzoek is in eerste instantie een algemeen beeld over de allochtone jongeren en seks krijgen, maar ook de informatiebehoeften en noden. Omdat 'allochtone jongeren' een breed begrip is, beperkte het onderzoek zich tot Nederlandstalige islamitische allochtone jongeren tussen 15 en 20 jaar. Het is niet mogelijk om een grondig onderzoek te doen over alle allochtone jongeren in Vlaanderen. Niet alle allochtone jongeren hebben dezelfde cultuur, en men kan dus onmogelijk een jongere van Marokkaanse afkomst vergelijken met een jongen van Spaanse afkomst, net als men een meisje van Subsaharaanse origine niet kan vergelijken met deze van Turkse origine (Klaï, 2005c). Om deze redenen zal de onderzoekspopulatie beperkt worden tot de allochtone jongeren met een islamitische achtergrond.

2.2 Onderzoeksvraag

Wat zijn de informatiebehoeften en -noden met betrekking tot relationele en seksuele vorming bij Nederlandstalige islamitische allochtone jongeren tussen 15 en 20 jaar?

2.3 Onderzoeksmethodologie

Het onderzoek betreft een exploratief onderzoek. De onderzoeksmethode is kwalitatief van aard en maakt gebruik van een diepte-interview.

2.3.1 Kwalitatief onderzoek

Er werd gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Kwalitatief onderzoek wordt door Meerling (1989) gedefinieerd als volgt: *"Kwalitatief onderzoek is empirisch onderzoek waarbij het verzamelen van gegevens opzettelijk minder voorgestructureerd is en de analyse van gegevens niet kwantificerend is en meer gericht op de inhoudelijke betekenis van (vaak alledaagse) taal."*

2.3.2 Explorerend onderzoek

Explorerend onderzoek is gericht op de ontwikkeling van een theorie en/of scherpere formulering van hypothesen. Vanuit een richtinggevende onderzoeksvraag wordt een onderzoeksproces gestart (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005).

Concreet naar dit onderzoek toe wil dit zeggen dat wij de veronderstelling hebben dat moslimjongeren andere informatiebehoeften met betrekking tot seksualiteit hebben dan de autochtone jongeren. Via explorerend onderzoek werd er getracht na te gaan of we deze veronderstelling al dan niet kunnen vertalen in een hypothese voor verder onderzoek.

2.3.3 Onderzoeksinstrument

Het onderzoeksinstrument omvat een diepte-interview. Het interview is de aangewezen methode om informatie te verkrijgen over attitudes, opinies, gevoelens, gedachten of kennis (Baarde & De Goede, 2001). Persoonlijk contact met de jongeren was nodig, zowel om vertrouwen te krijgen, als om dieper in te gaan op onderwerpen die in het interview naar voren komen. Om deze redenen werd er onderzoek gedaan door middel van diepte-interviews.

In dit onderzoek werd er gekozen voor het halfgestructureerde interview. In deze vorm van een open interview wordt er gebruik gemaakt van een topiclijst. De onderwerpen die moeten worden aangehaald liggen van tevoren vast, maar de juiste vraag- en antwoordformulering niet. In dit soort interview is het voor de interviewer belangrijk telkens een volgende topic aan te brengen, in een zo logisch mogelijke volgorde, maar rekening houdend met het verloop van het gesprek. (Billiet & Waegel, 2003) In andere literatuur wordt de methode die in dit onderzoek werd gebruikt dan weer een topicinterview genoemd (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005).

2.3.3.1 Topiclijst

De interviews werden afgenomen aan de hand van een topiclijst. De topiclijst werd gebaseerd op de topiclijst gemaakt door Sensoa (zie bijlage 1), die werd gebruikt in het SAFE-onderzoek (2006). De topiclijst werd op basis van een grondige literatuurstudie, alsook vanuit een ervaringsgerichte context geconstrueerd. De topiclijst die Sensoa ter beschikking stelde werd niet volledig overgenomen. Er werden aanpassingen gedaan waar dat nodig werd geacht, dit om toch de specificiteit van de moslimjongeren naar voren te kunnen brengen.

In de topiclijst gebruikt in dit interview (zie bijlage 2), kan men vier grote vragen onderscheiden, namelijk:

- Wie/wat heeft de meeste invloed gehad op de ideeën omtrent relaties/seksualiteit die de moslimjongeren nu hebben?
- Wanneer de moslimjongere met een vraag zit omtrent relaties/seksualiteit, waar gaat deze dan naartoe?
- Wat vindt de moslimjongere dat beter kan met betrekking tot de informatie omtrent seksualiteit/relaties?
- Vindt de moslimjongere zelf dat er specifieke informatie naar hen toe moet worden gebracht?

Aan de hand van verschillende thema's werden antwoorden op deze vragen gezocht aan de hand van het interview.

Zo werd bij de eerste vraag, namelijk *"wie/wat heeft de meeste invloed gehad op de ideeën omtrent relaties/seksualiteit die de moslimjongeren nu hebben?"*, ingepikt op de bronnen die de respondent aangaven, maar werden ook vragen gesteld over andere informatiebronnen. Op die manier kon deze vraag de informatiebronnen gezin, school, vrienden, media, professionals en eventueel partner aankaarten.

De tweede vraag, *"wanneer de moslimjongere met een vraag zit omtrent relaties/seksualiteit, waar gaat deze dan naartoe?"*, heeft tot bedoeling na te gaan waar jongeren in de eerste instantie advies zouden vragen. Op deze vraag werd doorgevraagd, om op die manier te achterhalen of de jongere al dan niet personen/organisaties kent waar hij terecht kan voor juiste informatie.

Het doel van de derde hoofdvraag, namelijk *"wat vindt de moslimjongere dat beter kan met betrekking tot de informatie omtrent seksualiteit/relaties?"*, is na te gaan of de jongeren iets gemist heeft met betrekking tot seksuele vorming. Hier waren er enkele belangrijke bijvragen zoals: welke informatie heeft de jongere nodig en waar wil hij/zij deze terugvinden.

In de vierde vraag, *"vindt de moslimjongere zelf dat er specifieke informatie naar hen toe moet worden gebracht"*, werd er vooral doorgevraagd op de specificiteit van seksuele vorming met betrekking tot hun cultuur.

De bedoeling van de interviews was om antwoord te krijgen op deze vier vragen. Het interview gebeurde echter niet volledig gestructureerd, en varieerde dan ook vaak van respondent tot respondent. Er werd ingespeeld op de antwoorden die de respondenten aangaven, om zo tot een zinvol dieptegesprek te komen, met in het achterhoofd de hoofdvragen.

2.3.4 Onderzoekspopulatie

2.3.4.1 Rekrutering

De respondenten werden verworven via het sneeuwbaaleffect (Baarda & De Goede, 2001). Ervaring van de onderzoeker in het werkveld met allochtonen maakte het makkelijker om de eerste respondenten te vinden. Zij gingen daarop verder vragen aan vrienden, familie en kennissen. Op die manier is er toch een rekrutering ontstaan van een gedifferentieerde moslimgroep uit verschillende leeftijdscategorieën en studieniveaus. De studieniveaus ASO, TSO, BSO en hoger onderwijs kwamen allen aan bod. De respondenten komen voornamelijk uit Antwerpen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

2.3.4.2 Respondenten

De onderzoekspopulatie bestaat uit zestien jongeren tussen 15 en 20 jaar. Na twaalf interviews werd er al saturatie (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005) vastgesteld, maar omdat de afspraken reeds waren vastgelegd, werden er alsnog zestien interviews afgenomen.

Al deze bevroegde jongeren zijn van allochtone islamitische afkomst en hebben het interview in de Nederlandse taal afgelegd. Om de anonimiteit van de respondenten te garanderen, werd bij het uittypen van de interviews telkens de naam gewijzigd in "*respondent x*".

In dit onderzoek hebben we getracht zoveel mogelijk verscheidene afkomsten uit de moslimcultuur aan het woord te laten. In het onderzoek zijn er vertegenwoordigers voor de Turkse, Marokkaanse, Iranese, Irakese en Pakistaanse jongeren die werden geïnterviewd.

Om tot een duidelijk overzicht te komen van de respondenten, werd er een onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes (zie tabel 1 en tabel 2, p.19). Hierbij werden de kenmerken leeftijd, afkomst, scholingsgraad, woonplaats en broers/zussen weergegeven.

2.3.4.2.1 Islamitische meisjes

Tabel 1

Kenmerken Respondenten: Moslimmeisjes

Respondent	leeftijd	afkomst	scholingsgraad	provincie	broers/zussen
R1	17	Irakees	ASO	Vlaams Brabant	0/4
R2	19	Marokkaans	HO	Antwerpen	1/3
R3	19	Marokkaans	HO	BHG*	2/2
R4	18	Marokkaans	BSO	BHG*	1/2
R5	19	Marokkaans	HO	Antwerpen	2/1
R6	16	Marokkaans- Belgisch	ASO	Antwerpen	3/0
R7	18	Turks	HO	BHG*	2/0
R8	20	Iranees	HO	BHG*	1/1

BHG*: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

2.3.4.2.2 Islamitische jongens

Tabel 2

Kenmerken Respondenten: Moslimjongens

Respondent	leeftijd	afkomst	scholingsgraad	provincie	broers/zussen
R9	19	Pakistaans	HO	Antwerpen	1/1
R10	17	Marokkaans	TSO	Antwerpen	2/1
R11	19	Turks	HO	BHG*	0/1
R12	20	Marokkaans	HO	Antwerpen	2/2
R13	16	Irakees	ASO	Antwerpen	1/1
R14	17	Marokkaans	BSO	Antwerpen	1/2
R15	15	Marokkaans	ASO	BHG*	0/2
R16	19	Turks	HO	BHG*	1/2

BHG*: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

2.3.5 Procedure interviews

2.3.5.1 Locatie

De interviews werden afgenomen op verscheidene locaties in Brussel of Antwerpen. Dit om de respondenten zo weinig mogelijk ongemak te bezorgen. De interviews te Antwerpen gingen door in de vergaderzaal van Sensoa. Daar kon op een rustige manier het interview worden afgenomen. In Brussel werd het interview afgenomen in een lokaal op de Vrije Universiteit Brussel of op een plaats gekozen door de respondent zelf. Dit laatste was maar bij enkele respondenten het geval.

2.3.5.2 Tijdsduur

De interviews duurden 30 tot 50 minuten.

2.3.5.3 Verloop

Alle interviews werden gestart met een toelichting over het doel van het onderzoek. Indien de respondent nog vragen had over het onderzoek, werden deze beantwoord. Tijdens de introductie werd ook de nadruk gelegd op de anonimiteit van het interview. Ook werd er aan de respondent meegedeeld dat het geen enkele rol speelde of men al dan niet seksueel actief was. Dit om de twijfels die de respondent hierover zou kunnen hebben weg te nemen. Tijdens de introductie werden volgende aspecten zeker aangehaald:

- bedoeling van het onderzoek
- verzekeren van de anonimiteit
- er zijn geen juiste of foute antwoorden
- onbelangrijk of men al dan niet seksueel actief is
- de vraag of het interview mag worden opgenomen

Na deze introductie werd gevraagd om zich even voor te stellen. Dit om enkele specifieke gegevens over de respondent te weten te komen, noodzakelijk voor het analyseren de interviews. Nadien werd van start gegaan met de specifieke topics via de topiclijst. Om alle beschikbare informatie van de respondent te bekomen volstaat vaak het spontane antwoord niet (Billiet & Waeye, 2003). Daarom werd tijdens de interviews gebruik gemaakt van de doorvraagtechniek.

Om de interviews telkens goed te laten verlopen, werden twee interviews ondersteund door mevrouw Katrien Vermeire, medewerkster bij Sensoa. Zij heeft één respondent zelf geïnterviewd met aanwezigheid van de onderzoeker, en het tweede interview, afgenomen door de onderzoeker, heeft ze bijgewoond en nadien feedback gegeven.

2.3.5.4 Opname

Een volledige registratie van het gesprek is belangrijk voor de betrouwbaarheid (intersubjectiviteit) en voor de analyse (Billiet & Waage, 2003). Daarom werden alle interviews opgenomen met een digitale recorder. Dit alles natuurlijk met de toestemming van de respondenten.

2.3.6 Verwerking

De afgenomen interviews werden allemaal letterlijk uitgetypt (bijlage 3). Hiervoor werd het computerprogramma Word gebruikt. De verwerking van de interviews werd gedaan volgens het systeem van de data-analyse.

2.3.6.1 Data-analyse

Alle interviews werden één voor één bekeken en de tekstfragmenten werden nauwkeurig gelabeld. Dit wil zeggen dat de tekstfragmenten werden voorzien van een naam of omschrijving (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005). De omschrijving werd gegeven met behulp van de topiclijst.

Na het labelen werden alle tekstfragmenten met dezelfde omschrijving samengebracht. Hierbij werden onduidelijke omschrijvingen opnieuw geformuleerd, en overlappingsen weggewerkt. Dit alles steeds met de onderzoeksvraag in het achterhoofd (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005).

Hierna werden alle thema's naast elkaar gelegd, en werd er gezocht naar algemeenheden. Na al deze omschrijvingen apart te hebben gedefinieerd werd er labeloverschrijdend gewerkt, en nagegaan of er verbanden waren tussen de verschillende labels. Hiervoor hebben we zowel gebruik gemaakt van een netwerkanalyse als een prototype-analyse. Bij de netwerkanalyse gingen we kijken naar de combinatie van verschillende labels, en bij prototype-analyse werd er op zoek gegaan naar extremen (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005).

Nadat de data-analyse werd uitgevoerd was het duidelijk dat er een aantal opvallende verschillen zijn tussen jongens en meisjes. Hierdoor werd er gekozen om bij de bespreking van de resultaten jongens en meisjes apart te nemen, om nadien een algemeen beeld te schetsen van de jongeren.

HOOFDSTUK 3: Bespreking van de resultaten

In deze bespreking van de resultaten gaan we eerst concreet na wat er uit de interviews is gebleken over de informatiebronnen en –behoeften van de moslimjongeren. Er zal een onderscheid worden gemaakt tussen moslimjongens en moslimmeisjes. Alle resultaten worden na elk deel meteen gelinkt aan de literatuur. Dit om tot een duidelijk overzicht te komen.

3.1 Resultaten moslimmeisjes

3.1.1 Informatiebronnen

Bij de moslimmeisjes werden school, peers, ervaring en media aangegeven als de voornaamste bronnen waar zij hun kennis aangaande relaties en seksualiteit halen en hebben gehaald.

Voor deze meisjes met een islamitische achtergrond is de school de belangrijkste informatiebron. Ze menen zelfs te stellen dat ze zonder de informatie die ze op school hebben verkregen, enorm weinig kennis over relaties en seksualiteit zouden hebben. Al deze islamitische meisjes zijn vrij tevreden over het verloop van de relationele en seksuele vorming op school. Toch hadden veel meisjes het gevoel dat er teveel werd ingegaan op de theorie en te weinig werd uitgewijd over het gevoelensaspect. Dit zou voor hun best aan bod mogen komen tijdens de vakken godsdienst, zedenleer of de les islam en niet enkel tijdens de les biologie. Na het krijgen van de vorming op school hadden ze echter wel het gevoel dat reeds veel vragen waren beantwoord, maar ze bleven toch nog achter met twijfels rond onder andere liefde en gevoelens.

"Ik denk als ik nooit naar school geweest zou zijn dat ik er niet veel over had geweten."

(R2, 19 jaar)

Als tweede informatiebron geven de moslimmeisjes de peers aan. Hier kunnen we twee groepen terugvinden. Er zijn moslimmeisjes die wanneer zij met een persoonlijke vraag zitten terecht kunnen bij hun vriendinnen. De communicatie tussen deze peers verloopt vrij vlot en gaat meestal over verliefdheid, de eerste keer, ... Wanneer de vragen specifiek over seksualiteit handelen, dan gaan deze islamitische meisjes meestal enkel te rade bij hun Belgische vriendinnen. De tweede groep van moslimmeisjes kunnen echter niet terecht bij hun vriendinnen met vragen en/of problemen rond relaties en seksualiteit en de communicatie betreffende deze onderwerpen blijft bij hen dan ook oppervlakkig en lacherig.

"Over het gevoel enzo gaat dat sowieso veel gemakkelijker bij vriendinnen. Puur technisch, tja, dat is ook niet altijd het gespreksonderwerp ofzo. Dat is wel iets anders. Maar over gevoelens of seksualiteit, daar kun je er gemakkelijker over praten."

(R2, 19 jaar)

Ook de eigen ervaring wordt vermeld als een informatiebron bij de moslimmeisjes. Hiermee bedoelen zij niet allemaal "al doende leert men", maar doelt men op de informatie die men hier en daar bijeenprokkelt door de tijd heen. Sommige meisjes hebben wel geleerd uit de ervaring die zij hebben opgedaan en geven dit dan ook aan als een informatiebron.

I: "Waar heb je de kennis die je nu hebt omtrent relaties en seksualiteit vandaan gehaald?"

R: "Van mezelf denk ik..."

(R4, 18 jaar)

De media speelt een minder belangrijke rol in de kennis die de meisjes hebben vergaard. Zij ontvangen beelden die op tv verschijnen, maar spreken hier niet echt van kennisverwerving. Op internet gaan de meisjes heel weinig informatie opzoeken. Zij zullen dit enkel doen wanneer ze met een specifieke vraag zitten en het antwoord op die vraag niet vinden bij hun vriendinnen. Als het over de media gaat, blijken vooral tijdschriften een belangrijke bron van informatie te zijn voor de moslimmeisjes, waar zij vooral rubrieken lezen met vragen door de lezers die beantwoord worden door professionals.

"Ja bijvoorbeeld in de flair 'body & soul' dat lees ik wel. Dat interesseert mij, dat vind ik ook heel belangrijk."

(R1, 17 jaar)

Sommige moslimmeisjes gingen rond de leeftijd van twaalf jaar boeken uitlenen in de bibliotheek om zo meer te weten te komen rond de thema's liefde en gevoelens. Zij kregen hier onvoldoende informatie over op school en bleven achter met enkele vragen die zij niet konden stellen aan de ouders. Daarom namen zij zelf het initiatief en stapten naar de bibliotheek om meer te weten te komen over deze onderwerpen. De islamitische meisjes gaan echter nu niet meer naar de bibliotheek om informatie op te zoeken.

"Want gevoelens, ja daar zijn dingen...bijvoorbeeld ik ging naar de bibliotheek. Ik ging boeken over liefde bijvoorbeeld halen om er meer over te weten. Om te zien of het hetzelfde is bij mij."

(R3, 19 jaar)

In het gezin wordt bij de islamitische meisjes zo goed als niet over relaties en seksualiteit gesproken. Sommige meisjes werden ingelicht door hun moeder bij hun eerste menstruatie, maar dit was eerder miniem. Andere meisjes durfden bij hun eerste menstruatie niet bij hun moeder om raad of uitleg vragen. Sommige meisjes melden wel dat zij denken terecht te kunnen bij hun moeder wanneer zij met een concrete vraag over relaties en seksualiteit zitten. Dit moet dan echter wel steeds gaan om vragen die een praktiserende moslim mag stellen. Vragen over seks buiten het huwelijk is ondenkbaar. Andere meisjes zeggen nooit terecht te kunnen bij hun moeder. Met de vader wordt niet over seksualiteit gesproken.

"Met mijn vader kan ik daar zeker niet over praten. Maar met mijn moeder eigenlijk ook niet. Wij kunnen daar niet over praten. Respect voor mijn vader misschien... En mijn moeder, tja, ik denk dat die daar niet wil over praten."

(R4, 18 jaar)

Ook bij broers of zussen kunnen de moslimmeisjes niet terecht met hun vragen of problemen. Sommigen hadden graag gecommuniceerd met hun oudere zussen over relaties en seksualiteit, maar toch gebeurt dit niet. Dit is te wijten aan het schaamtegevoel om erover te beginnen of omdat de zussen er niet voor open staan.

I: "Kan je er met je zussen over praten?"

R: "Nee ook niet, dat is het probleem. Ik heb twee oudere zussen en ik dacht van, dat kunnen hier mijn beste vriendinnen worden. Die gaan mij alles zeggen enzo. Maar nee, niks."

(R1, 17 jaar)

De islamitische meisjes zijn er zich wel van bewust dat ze op impliciete wijze werden en worden voorgelicht. Zij weten wat van hen wordt verwacht en welke waarden en normen zij moeten volgen. De moslimmeisjes zijn dit te weten gekomen door onder andere het strenger worden van de ouders naarmate zij puber werden. Geen enkel meisje wist te vertellen op welke manier ze op de hoogte was gebracht over het maagdelijkheidsideaal, zij wisten echter allemaal heel goed wat van hen werd verwacht. Alle meisjes pleiten voor een andere aanpak wanneer zij later kinderen zullen hebben. Zij willen later een open communicatie met hun kinderen. Voor de moslimmeisjes spelen de vrouwelijke familieleden een belangrijke rol. Hier zijn het vooral de (getrouwde) nichten die een bron van informatievergaring zijn.

"Voor de meisjes gebruiken ze de naam meisje, voor de andere madammen. Over ons zeggen ze dan meisje, over de anderen mevrouw. En ik heb dat op een dag aan mijn nicht gevraagd, van wat is het verschil daartussen. En dan heeft die mij dat uitgelegd. Daarmee weet ik dat."

(R7, 18 jaar)

Weinig meisjes zouden met een probleem naar een professionele setting, zoals bijvoorbeeld het jeugdadviescentrum, stappen. Zij zouden dan nog eerder naar een dokter stappen. De islamitische meisjes kennen ook relatief weinig tot geen organisaties die zich bezighouden met relationele en seksuele vorming. Het boezemt de moslimmeisjes angst in om hun verhaal te vertellen aan iemand die ze niet kennen. Enkelingen zouden, als het echt niet anders kan, hun verhaal doen bij een organisatie. Vooral de anonimiteit blijkt voor de meisjes een belangrijk kenmerk.

I: "Zou jij naar zo'n organisatie stappen als je met een vraag zit?"

R: "Janee, ik zou dat niet doen. Ofwel zo een anonieme telefoon. Dan zou ik het misschien wel doen. Dat ze me niet zien, dat ze niet weten wie ik ben. Misschien dan wel, maar anders niet."

(R3, 19 jaar)

3.1.1.1 Bespreking

Uit het SAFE-onderzoek door Klaï en Vermeire (2006) blijkt dat de belangrijkste bron van de autochtone jongeren de peers zijn. Bij deze moslimmeisjes is dit niet het geval. Zij duiden de school aan als de informatiebron waaruit zij de meeste kennis putten. Deze vaststelling loopt gelijk met het onderzoek van Brugman, Goedhart, Vogels en Van Zessen (1995) die vaststelden dat islamitische jongeren meer profiteren van de relationele en seksuele vorming op school. Ook in het onderzoek door Klaï en Vermeire (2006) zeggen de islamitische meisjes dat ze de relationele en seksuele vorming te theoretisch vinden en ze een gemis aan gevoelsaspecten ervaren.

Als tweede informatiebron geven de moslimmeisjes hun vriendinnen aan. Hier vermelden de meisjes ook, net als in het onderzoek door Boumand, Dibbits en Doreleijn (2001) dat ze sommige intieme zaken liever niet vertellen, dit vaak uit verlegenheid of schaamte. Opvallend is hier wel dat de islamitische meisjes met hun biologisch-technische vragen, vaak raad vragen aan hun Belgische leeftijdsgenoten. Hiervan vinden we niets terug in de literatuur.

In het onderzoek door Danz en Vogels (1994) wordt enkel gesproken over de ervaring als informatiebron voor de islamitische jongens. In dit onderzoek blijkt ook dat deze praktijk een belangrijke kennisvergaring is voor de moslimmeisjes. Al moeten we de term 'ervaring' bij deze meisjes wel wat nuanceren. Wanneer zij het hebben over ervaring, bedoelen zij de informatie die zij doorheen de tijd hebben bijeengesprokkeld zonder de hulp van anderen.

Wanneer men de media als informatiebron voor de meisjes met een islamitische achtergrond bekijkt, dan blijken de tijdschriften het belangrijkste. Dit loopt evenwijdig met het onderzoek door Klaï (2005c) die stelt dat tijdschriften vooral voor meisjes belangrijk zijn. Ook de bibliotheek is voor de meisjes een belangrijke bron van kennis. Hierover vinden we echter niets concreet terug in de literatuur.

Zoals uit verscheidene onderzoeken reeds is gebleken (o.a. Danz & Vogels, 1994; Kraemer, 2005) merken we ook hier dat de moslimmeisjes bijna niet in het gezin terecht kunnen met hun vragen rond relaties en seksualiteit. Vermeire (2003) & Klaï (2005b) melden dat moeders een belangrijke bron voor meisjes zijn. Dit is echter niet het geval voor de islamitische meisjes. Bijna niemand geeft aan terecht te kunnen bij de moeder met hun vragen.

Net zoals in het onderzoek door van Ginneken, Ohlrichs en van Dam (2004) is gebleken, blijkt ook uit deze interviews dat de meisjes op impliciete wijze de sociale regels omtrent seksualiteit hebben verkregen via de ouders.

Sommige moslimmeisjes kunnen terecht bij hun nichten met vragen over relaties en seksualiteit. Dit loopt samen met het onderzoek door Wienese (1997) die stelt dat moslimmeisjes soms ook te rade gaat bij vrouwelijke familieleden. Filal (1991) meent dat de vragen die zij stellen aan deze familieleden vaak gaan over het maagdelijkheidsideaal. Dit blijkt ook uit de interviews afgenomen

met deze islamitische meisjes, waar blijkt dat zij het vooral hebben met hun (getrouwde) nichten over de huwelijksnacht en de maagdelijkheid.

De moslimmeisjes maken weinig tot geen gebruik van gespecialiseerde instellingen. Dit is gelijklopend met het SAFE-onderzoek door Klaï en Vermeire (2006) die melden dat ook (autochtone) jongeren weinig gebruik maken van deze organisaties. Ook uit ander onderzoek door Klaï (2005c) is gebleken dat de organisaties een van de laagstscorende informatiebronnen is.

3.1.2 Informatiebehoeften

Als het gaat over de specifieke informatie over relaties en seksualiteit naar islamitische jongeren toe, dan vinden de moslimmeisjes dit zeker een goed initiatief. Zij vinden dat er absoluut nood is aan specifieke informatie naar de islamitische jongeren toe, daar er in het gezin amper over relaties en seksualiteit kan en mag worden gepraat.

I: "Vind jij het nodig dat er specifieke informatie naar jongeren toe wordt ontwikkeld?"

R: Ja tuurlijk, want moslimjongeren die zitten met een heel groot probleem. Ze kunnen dat niet vertellen aan hun familie. Belgen die kunnen dat wel doen en dan krijgen ze heel veel informatie van hun familie. Maar moslimjongeren die kunnen dat niet alleen aan hun ouders zeggen, maar ook niet aan hun vrienden in de moslimgemeenschap. Ze moeten daarvoor Belgen vinden. En daarvoor. Ze zouden hun eerder op die groep moeten baseren."

(R7, 18 jaar)

De geïnterviewde moslimmeisjes lijken vooral nood te hebben aan meer informatie rond gevoelens. De islamitische meisjes ervaren dit als een groot gemis op school. Dit zou volgens hen veel meer aan bod moeten komen tijdens de relationele en seksuele vorming.

"Ja, ik vind van wel. Dat ze ook gevoelens moeten vertellen. (...) Dusja, zo'n vragen zouden ze beter op school moeten doen."

(R7, 18 jaar)

"Misschien wel over gevoelens. Want omdat daar thuis niet echt over gesproken wordt."

(R8, 20 jaar)

Bij het begin van de interviews gaven sommige meisjes aan niets gemist te hebben met betrekking tot de informatie rond seksualiteit en relaties. Doorheen het interview kwamen er echter wel heel wat vragen aan bod. De meisjes hadden vragen omtrent hygiëne, anale seks en tampongebruik. Ook het maagdenvlies blijkt een belangrijk gegeven waarover veel misverstanden bij de moslimmeisjes bestaan.

"Ja ook meer zo van dat maagdenvlies enzo. Ik heb daar nooit echt les over gekregen. Nooit echt grondig. Dat vind ik wel belangrijk."

(R6, 16 jaar)

Bovendien hadden de meisjes, rond de leeftijd van twaalf jaar, enorm veel vragen over de menstruatie. Vragen die ze thuis niet konden stellen, en dus liever tijdig op school hadden gezien.

"Ik had wel vragen zo van bijvoorbeeld, waarom heb ik mijn regels nog niet enzo. Daarom dacht ik van ja, misschien kan ik nooit kindjes hebben. Maar voor de rest..."

(R3, 19 jaar)

Sommige meisjes hebben het gevoel een gebrek aan kennis te hebben over de seksueel overdraagbare aandoeningen. Zij kennen wel de algemene termen, maar weten niet wat het precies inhoud.

"Ik denk dat er meer had moeten gepraat worden over AIDS ofzo bijvoorbeeld. Alé daar weet ik, ik weet wat dat is, maar ik weet daar niet veel over. Er zijn waarschijnlijk verschillende ziektes van hiv enzo en dat is zo het grote gedeelte denk ik. En dan heb je verschillende ziektes, je hoort altijd maar over AIDS, maar waarschijnlijk zijn er nog andere. En dat vraag ik me eigenlijk wel af."

(R2, 19 jaar)

Een ander belangrijk thema binnen de relationele en seksuele vorming is volgens de islamitische meisjes: weerbaarheid, en dan vooral "leren neen zeggen". Ook het duidelijk maken van grenzen ten aanzien van jongens vinden zij een onderwerp dat moet aan bod komen tijdens de voorlichting op school.

I: "Je raakt het thema 'nee zeggen' aan, vind je dat dan een belangrijk onderwerp?"

R: "Ja dat is. Misschien heb je wel de behoefte of ben je wel nieuwsgierig. (...) En jongens kunnen best wel opdringerig zijn, en dan doe je het toch, terwijl je er later spijt van krijgt."

(R8, 20 jaar)

Zij willen echter niet apart worden voorgelicht, maar het liefst van al hadden ze meer informatie gekregen daarover in de algemene relationele en seksuele vorming op school, samen met de autochtone jongeren.

"Zeker niet apart nemen. Want dan zijn we weer precies anders dan andere mensen."

(R6, 16 jaar)

De moslimmeisjes krijgen dit alles liefst op een leuke manier, waarin theorie afgewisseld wordt met meningen geven en een gesprek over gevoelens. Ook krijgen ze de relationele en seksuele vorming liefst van al gescheiden van de jongens. Zij vinden niet dat dit alles enkel thuis hoort in de les biologie, maar geven ook aan dat de lessen islam en zedenleer op deze thema's kunnen en mogen inspelen.

Sommige meisjes hadden graag een vrouwelijke gastspreker gezien, die vertelt rond haar ervaringen. Ook werd tijdens de interviews door de meisjes aangegeven dat, bij het op zoek gaan

naar antwoorden op hun vragen, de anonimiteit heel belangrijk is. Zij gaven aan de voorkeur te geven aan anonieme informatiebronnen zoals een anonieme telefoonlijn, of een helpdesk die antwoorden geeft via e-mail.

I: "Op welke manier zou jij die informatie willen krijgen?"

R: "Bijvoorbeeld via mail."

(R7, 18 jaar)

Ook het lezen van verhalen over andere moslima's zouden de islamitische meisjes zeker aangrijpen als informatiebron wanneer dit voorhanden is. Dit is belangrijk voor hen zodat ze zien dat zij niet alleen zijn met de vragen en/of problemen die zij hebben.

I: "Zou je verhalen van lotgenoten lezen?"

R: "Ja, ik zou dat interessant vinden. Dat is zoals de Flair hé."

(R6, 16 jaar)

Er zijn moslimmeisjes die het gevoel hebben achter te staan op hun leeftijdgenoten als het gaat over de kennis rond relaties en seksualiteit. Deze 'achterstand' wijten ze aan het feit dat ze niet in het gezin terecht kunnen om antwoorden te vinden op hun vragen.

"Soms heb ik wel het gevoel dat ik achter sta op mijn vriendinnen. Zoals bijvoorbeeld met die tampon. Of woorden enzo."

(R6, 16 jaar)

Er zijn moslimmeisjes die het moeilijk hebben met het lezen van de brochures over seksualiteit die zich vooral richten naar de autochtone jongeren. Zij voelen dan een enorme strijd tussen hun eigen moslimcultuur en de westerse cultuur.

"Ik heb al zo'n brochure gehad denk ik eigenlijk. En ik voelde mij rot. Want ik voelde mij ook een beetje jaloers want de Belgen die mogen dat doen wanneer ze dat willen, maar wij moeten op ons huwelijk wachten."

(R7, 18 jaar)

De Koran moet volgens de meisjes echter niet worden betrokken bij de informatie die zij ontvangen op school of via organisaties. De informatie over seksualiteit die staat beschreven in de Koran krijgen zij reeds, al dan niet impliciet, in het gezin of in de islamschool.

I: "Wat zou er dan moeten instaan? De Koran betrekken?"

R: "Nee, want dat weten wij al heel goed. Op achttienjarige leeftijd weet je heel goed wat er in de Koran staat betreft deze zaken."

(R7, 18 jaar)

3.1.2.1 Bespreking

Uit het rapport 'Seks onder je 25er' (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005) blijkt dat jongeren nood hebben aan informatie rond gevoelens. Dit blijkt ook bij deze meisjes met een islamitische achtergrond het geval te zijn. Zij ervaren dit als een gemis op school.

De moslimmeisjes hebben ook veel vragen over het lichaam, zoals de maagdelijkheid. Dit komt ook aan bod in andere onderzoeken zoals dat van Hendrickx en Lodewijckx (1997) die stellen dat de islamitische meisjes weinig kennis hebben rond het functioneren van hun lichaam. Dit verklaart dan ook het feit dat zij hieromtrent veel vragen hebben.

Net zoals onder andere Vossen (1996) vaststelde dat er nog steeds veel vragen zijn over de menstruatie, blijkt ook bij de moslimmeisjes in dit onderzoek dat zij nog met veel vragen zitten hierover. Deze meisjes met een islamitische achtergrond konden nergens terecht met hun vragen over menstruatie, en dit kon voor enorm veel twijfels zorgen, net zoals Yerden (2001) heeft vastgesteld in zijn onderzoek waar hij stelt dat het gebrek aan informatie rond menstruatie angstgevoelens en verwarring kan veroorzaken.

De meisjes met een islamitische achtergrond hebben het gevoel te weinig af te weten over seksueel overdraagbare aandoeningen. Dit blijkt ook uit het onderzoek door Danz en Vogels (1994) die stellen dat de kennis over ziektes minimaal is bij moslimmeisjes, maar dat dit ook het geval is bij hun autochtone leeftijdsgenoten.

Een ander belangrijk thema dat de moslimmeisjes aangeven is het leren grenzen stellen als het gaat over seksueel gedrag. Dit is een nieuw gegeven. Gezien hierover niets in voormalig onderzoek over teruggevonden werd is het belangrijk dit verder uit te zoeken.

Uit het SAFE-onderzoek door Klai en Vermeire (2006) blijkt dat de jongeren enkele duidelijke vereisten hebben als het gaat over de relationele en seksuele vorming. De moslimmeisjes hebben nagenoeg dezelfde vereisten, zij willen dat de relationele en seksuele vorming op een leuke manier wordt gegeven, willen meer relationele en emotionele aspecten, en hebben nood aan een regelmatig proces en getuigenissen. Toch moeten we hier stellen dat de meisjes met een islamitische achtergrond enkele specifieke vereisten hebben. Hierover vinden we echter niets terug in de literatuur.

3.2 Resultaten moslimjongens

3.2.1 Informatiebronnen

Voor de moslimjongens zijn de belangrijkste informatiebronnen betreffende relaties en seksualiteit, peers, school, ervaring en media. Ouders werden nooit aangegeven als informatiebron.

De jongens gaven aan vooral te praten met vrienden over seksualiteit. De communicatie met deze peers is echter geen kennisoverdracht. De gesprekken blijven eerder aan de oppervlakte, en werden in de interviews vaak als "niet-serieus" genoemd. Wanneer de moslimjongens dus onderling met elkaar praten, dan blijft het eerder heel algemeen. Sommigen hebben zelfs angst om een serieus gesprek aan te knopen of een vraag te stellen aan de vrienden. Dit uit schaamte of uit angst om uitgelachen te worden. Sommige islamitische jongens kunnen wel terecht bij een vriendin voor een serieus gesprek.

"Ja, maar als je met vrienden praat dan gaat het altijd op zo'n stoere manier. Het wordt een beetje komisch aangepakt. Men lacht daar eens graag over. Maar voor de rest wordt er niet in detail over gesproken ofzo."

(R11, 19 jaar)

Wanneer het over het verkrijgen van échte informatie ging, gaven alle moslimjongens de school aan. Dit is de plaats waar zij de basis van relationele en seksuele vorming krijgen. De islamitische jongens zijn relatief tevreden over de informatie die ze op school kregen. Toch melden enkelen dat er veel te snel over de voorlichting is gegaan, en dat de voorlichting op regelmatigere basis moet gebeuren. Ook werd er te veel aandacht besteed aan het theoretische aspect, en deze jongens met een islamitische achtergrond vinden de les biologie niet de ideale plaats om deze relationele en seksuele vorming te krijgen.

I: "Stel je mag zelf een vorming geven, hoe zou je dat aanpakken?"

R: Ik zou dat in een toffe manier doen. Dus met veel audiovisuele beelden, zo beelden enzo, videofragmenten. In een toffe manier. Niet zo dat is theorie, a is dat, b is dat, c is dat. Maar ook voorbeelden geven enzo. Dat de mensen het makkelijk binnenkrijgen. Op een amuserende manier dan zo gewoon zeggen dat is dat en dit is dit."

(R11, 19 jaar)

Alle moslimjongens geven ook de eigen ervaring op als een belangrijke informatiebron. Zij komen bepaalde zaken te weten over relaties en seksualiteit door ondervinding. Sommigen geven zelfs de ervaring als belangrijkste informatiebron aan, daar zij nergens anders terecht kunnen of willen.

"Ik denk niet dat je dat echt van iemand doorkrijgt. Ik denk dat je dat vooral zelf opbouwt zo een beetje."

(R16, 19 jaar)

De media speelt bij de islamitische jongens ook een vrij belangrijke rol. Internet is één van de methoden waar ze het vaakst met seksualiteit te maken krijgen. Zij gebruiken dit medium echter meer om zaken op te zoeken voor school, dan om de eigen vragen die ze hebben te beantwoorden.

I: "Ben je ooit dingen gaan opzoeken op internet?"

R: "Als ik een vraag had? Nee... Ahja, zo voor school moesten we eens een werk maken over de voorbehoedsmiddelen, dan ben ik dat gaan opzoeken ja."

(R15, 15 jaar)

Opvallend is hier wel dat sommige jongens ook naar de bibliotheek gaan en daar boeken ontlenden die te maken hebben met seksualiteit en islam. Televisie, en in het bijzonder pornofilms, worden soms wel eens bekeken en aangegeven als een middel waaruit ze kennis halen. Tijdschriften komen bij deze moslimjongeren minder aan bod.

I: "Welke boeken lees je dan?"

R: "Ja gewoon, je kent dat hé. Zo religieuze onderwerpen zo. Hoe moet je een vrouw behandelen, de huwelijksnacht. Dat wordt daar zo in uitgelegd. Wat er toegestaan is en wat er niet toegestaan is. Het is allemaal theologisch wel. Via tv is dat gewoon film, debat, MTV. Er zit vanalles tussen."

(R12, 20 jaar)

Tijdens de interviews vermeldde geen enkele moslimjongen zijn ouders bij de vraag waar hij zijn kennis over relaties en seksualiteit heeft gehaald. Praten over seksualiteit met de ouders is volgens hen een taboe. Ook schaamte speelt hierbij een rol volgens deze jongens. In het gezin zouden er wel grapjes over gemaakt worden, maar er wordt zeker nooit expliciet over gesproken. De jongens zijn zich heel goed bewust van wat mag en niet mag van hun ouders, maar weten niet op welke manier zij dit zijn te weten gekomen.

"En ik wist dat. En ik weet niet hoe ik da wist. Maar dat was wel, ik wist gewoon dat dat niet kon, dat dat niet mag."

(R9, 19 jaar)

De jongens die thuis geen voorlichting hebben gekregen van hun ouders zouden dit later ongetwijfeld anders aanpakken met hun kinderen. Deze islamitische jongens vinden het belangrijk dat er thuis open kan worden gecommuniceerd over onderwerpen als relaties, verliefdheid, seksualiteit,... Opmerkelijk is hier wel dat de moslimjongens er expliciet bij vermelden dat ze enkel hun zoon zouden voorlichten, en het voorlichten van de dochters aan de vrouw zou overlaten.

De jongeren geven aan de openheid over relaties en seksualiteit te missen in het gezin.

"Nu, ja vroeger was dat zo in onze cultuur, dat we er niet over mochten praten. Dat is een taboe ofzo. Nu, ja ik zal er wel zeker over praten. Met mij gaat dat misschien wel moeilijker zijn, maar misschien met de moeder ofzo. Een zoon zeker, die zou ik zeker voorlichten. Soms mis je dat wel. Zo efkes een serieuze conversatie met u ouders."

(R14, 17 jaar)

Ook met de broers of zussen wordt er niet gesproken in het gezin. Dit omdat ze vaak jonger zijn of uit respect voor elkaar. Ook de angst en schaamte spelen hierbij alweer een rol. Sommige islamitische jongens kunnen echter wel terecht bij een neef of ander mannelijk familielid. Dit is echter niet bij iedereen het geval, en vaak wordt dit familielid meer als een vriend beschouwd.

"Ik praat er ook met mijn neef over. Dat is echt een open persoon. Met hem praat ik echt over alles. Zelfs over masturbatie, om maar iets te zeggen hé. Wij praten wel vaak. En dan zegt hij mij dingen rond seksualiteit. Dat is niet echt dat hij mij raad gaat geven, maar we maken er grapjes over enzo."

(R13, 16 jaar)

Naar een professionele organisatie, zoals het jeugdadviescentrum, zouden de moslimjongens enkel stappen bij hoge nood. Dit is de allerlaatste instantie waar ze naartoe zouden gaan. Enkelingen zouden zelfs helemaal nooit naar een organisatie stappen, en de vraag als dusdanig onbeantwoord laten. Slechts enkele jongeren konden een organisatie benoemen die zich bezighouden met relationele en seksuele vorming.

I: "Ken je organisaties waar je terecht kan met je vragen en/of problemen?"

R: "Dat ook al...Nee ik ken er geen."

(R15, 15 jaar)

Ook de anonimiteit blijkt een belangrijk gegeven wanneer de jongens ergens naartoe zouden stappen met een vraag rond relaties en seksualiteit.

I: "Zou je naar een organisatie stappen?"

R: "Nee naar een organisatie niet nee. Als dat anoniem is, ok, maar zo met onbekenden... Dan liever met bekende mensen. Maar een anoniem gesprek ofzo, daar heb ik geen probleem mee."

(R9, 19 jaar)

3.2.1.1 Bespreking

Voor de moslimjongens blijken de peers de belangrijkste informatiebron. Dit loopt wel gelijk met het recente SAFE-onderzoek door Klai en Vermeire (2006) waaruit blijkt dat de peers voor de (autochtone) jongeren de belangrijkste bron van informatie is.

De communicatie tussen deze peers over relaties en seksualiteit blijft echter aan de oppervlakte. Dit loopt parallel met het onderzoek door Du Bois-Reymond, Peters en Ravesloot (1994) die stellen dat de jongeren wel over algemene dingen met elkaar praten, maar elkaar niet zien als experts op het vlak van relaties en seksualiteit.

De school is voor de moslimjongens een bijna even belangrijke informatiebron als de peers. De school is echter wel de plaats waar zij effectieve kennis vandaan halen. Dit blijkt ook uit het onderzoek door Brugman, Goedhart, Vogels en Van Zessen (1995) die beweren dat

moslimjongeren meer halen uit de relationele en seksuele vorming op school dan hun autochtone leeftijdsgenoten.

Ook de ervaring en praktijk blijken voor de moslimjongeren uit deze interviews een belangrijke informatiebron te zijn. Dit loopt samen met het onderzoek van Danz en Vogels (1994) die stellen dat voor jongens met een islamitische achtergrond de eigen ervaring wordt aangegeven als een belangrijke leerschool.

De media wordt minder als informatiebron aangegeven maar toch wordt er kennis uitgeput. Sommige jongens gaan zelfs naar de bibliotheek boeken ontlenuen die gaan over islam en seksualiteit. Dit is tegenstrijdig met het onderzoek door Danz en Vogels (1994) die menen dat de bibliotheek niet de plaats is waar moslimjongens kennis opdoen rond relaties en seksualiteit.

Het internet is voor de moslimjongens een bron waar ze zaken gaan opzoeken, maar dat zal nooit uit zichzelf gebeuren. el Hodayebi (2003) stelt dat het internetgebruik de laatste jaren enorm is gestegen voor het zoeken naar informatie rond relaties en seksualiteit, maar bij de moslimjongens uit dit onderzoek is dit echter niet het geval.

In het gezin wordt amper over seksualiteit gesproken. Zeker niet met de moeder, en amper met de vader. Dit loopt samen met de bevindingen van Klaï (2005b) waaruit blijkt dat op de laatste plaats de ouders als informatiebron worden gegeven. Zoals blijkt uit onderzoek door Wienese (1997) blijken de mannelijke familieleden een belangrijke rol te spelen bij de moslimjongens. Dit was, in mindere mate, ook naar boven gekomen in deze interviews, waar sommige jongens bij een neef terecht konden met hun vragen over relaties en seksualiteit.

Ook in dit onderzoek, net als in het onderzoek door el Hodayebi (2003), worden de organisaties het minst als informatiebron aangeduid door de islamitische jongens.

3.2.2 Informatiebehoeften

De moslimjongens geven aan genoeg informatie te hebben gekregen, maar hadden het op school op bepaalde vlakken toch graag wat anders gezien. Deze jongeren vinden dat de vorming op regelmatigere basis moet gebeuren, en op meerdere momenten per schooljaar. De theorie die op school wordt gegeven vinden zij voldoende, maar geven aan dat dit alles vaak op een saaie manier wordt gegeven. De islamitische jongens willen dit liever op een leuke manier krijgen.

De moslimjongens hadden graag meer informatie gekregen over de ziektes, daar in sommige scholen enkel wordt gesproken over aids. Ook hebben zij vooral nood aan informatie over het plezier van seks en verliefd zijn, daar zij hierover thuis niet kunnen spreken. Zij hebben een tekort aan de kennis over ziektes, daar dit onderwerp door de moslimmaatschappij vaak genegeerd wordt.

"Ziektes, dat kennen wij eigenlijk niet. Want moslims, wij hebben geen seks voor ons huwelijk. Dan ontstaan er ook geen ziektes. Dus vandaar, daar praten wij dan nooit over."

(R10, 17 jaar)

Ook zouden sommigen graag meer activiteiten hierover buitenschools terugvinden, dit bijvoorbeeld in organisaties, waar naar hun verluidt meer bekendheid zou moeten aan gegeven worden. Over het geven van brochures zijn de meningen van de moslimjongens verdeeld. Sommigen hadden graag brochures ontvangen. Anderen vermelden dat brochures helemaal niet worden gelezen.

"Ik denk dat eigenlijk de brochures anoniem moeten gebeuren. Of aan iedereen brochures geven. Dat vind ik heel belangrijk. Maar stel voor, voor de mensen die willen liggen er brochures vooraan. Ok, wie gaat dat nu doen. Ik zo van, komaan, denk je nu echt dat iemand nu gaat opstaan om een brochure te gaan halen."

(R16, 19 jaar)

Ook geven zij aan in de islamles informatie omtrent relaties en seksualiteit te willen ontvangen. Dit met de specificiteit naar hun cultuur en religie toe. De moslimjongens hebben nood aan informatie rond de rituelen met betrekking tot seksualiteit die bij hun cultuur en religie horen. Hierover hadden zij graag meer informatie gekregen, al dan niet op school.

"Mijn neef vertelt me daar ook wel over. Dan zegt hij masturbatie mag in de islam, ik weet wel dat het niet mag, maar dan moet je je daarna wassen, maar ritueel wassen. En dat wist ik toen nog niet. (...) Dus ik zou meer informatie wille omtrent seksualiteit gelinkt aan de religie."

(R13, 16 jaar)

Ook vinden de islamitische jongens dat het goed zou zijn als die relationele en seksuele vorming gegeven wordt door een moslim in plaats van een leerkracht of een Belgische professional. Die zou meer impact hebben op de jongeren, daar ze dan een soort verbondenheid hebben met de voorlichter.

I: "Zou je dat beter vinden als de vorming wordt gegeven door een moslim?"

R: "Ja. Eerlijk gezegd, dat zou goed zijn. Dat gaat leerlingen, ook meer islamitische, zo dat ze verbonden zijn. Dan gaat dat vlotter. Die gaan echt wel willen aandachtig luisteren naar een echte moslim, in plaats van naar een domme leerkracht."

(R14, 17 jaar)

De moslimjongens voelen vaak de strijd tussen de islamitische cultuur en de westerse cultuur. Dit zowel voor de jongens die de richtlijnen van de Koran strikt willen nemen (en dan ook zullen wachten met seksuele betrekkingen te hebben tot na het huwelijk) als de jongens die een vrije interpretatie van de Koran hanteren.

I: "Voel je dan soms die strijd tussen de westerse cultuur en jouw cultuur?"

R: "Ja, dat is soms de hardste strijd die ik voer met ik en mijn lichaam. Wat mag ik en wat mag ik niet. En die botsen soms zo tegen elkaar. Dan heb ik wel een probleem van zou ik dat wel mogen, want ik wil echt als moslim leven. Maar wel modern. (...) Er zijn vaak botsingen."

(R13, 16 jaar)

Anderen lijken er geen enkele last van te hebben. Zij maken een duidelijk onderscheid tussen de informatie die zij ontvangen van islamieten (onder andere in de islamschool) en van 'westerlingen'.

"Ik heb er geen moeilijkheden mee. Ik ben zo opgegroeid: islamschool en gewone school. Ik heb zo van beide kanten vanalles gezien enzo. Ik heb alles zelf ondervonden enzo. Ik heb er geen problemen mee."

(R10, 17 jaar)

De jongens vinden ook niet dat het nodig is om de Koran te betrekken bij de relationele en seksuele vorming. Hierover worden ze reeds op de hoogte gebracht in de islamschool. De jongeren vinden echter wel dat er in de islamschool op die onderwerpen dieper mag worden ingegaan. Zij hadden deze informatie ook graag gekregen van de ouders, hiervoor is een gedragsverandering bij de ouders noodzakelijk.

I: "Vind je dat voorlichting op de islamschool thuishoort?"

R: "Zo'n lessen zijn belangrijk. Ook als je klein bent. Maar ze moeten ook soms wel in detail gaan, van wat er gaat gebeuren. Dus dat mag wel gebeuren in de Islamschool."

(R14, 17 jaar)

3.2.2.1 Bespreking

De informatiebehoeften van de jongens lopen vrij parallel met deze van de jongeren uit het SAFE-onderzoek door Klai en Vermeire (2006). Toch hebben ook de moslimjongens enkele specifieke behoeften.

Deze moslimjongens hebben nood aan meer informatie rond seksueel overdraagbare aandoeningen, dit komt ook naar voor in het rapport 'seks onder je 25er' (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005) waaruit blijkt dat jongeren nog steeds een grote behoefte hebben aan informatie rond hiv en soa's.

Het onderzoek door Wienese (1997) geeft aan dat moslimmeisjes vooral nood hebben aan informatie over rituele reiniging en andere rituelen uit hun cultuur. Uit dit onderzoek blijkt echter dat ook de jongens met een islamitische achtergrond het belangrijk vinden hierover geïnformeerd te worden.

Weinig literatuur is te vinden over de informatiebehoeften van islamitische jongeren. Dit onderzoek brengt dan ook enkele nieuwe gegevens naar voor die interessant kunnen zijn voor verder

onderzoek. Ten eerste krijgen de islamitische jongens de relationele en seksuele vorming het liefst door een moslim. Zij geven dan ook de islamschool aan als de plaats waar zij graag meer informatie zouden ontvangen rond relaties en seksualiteit gelinkt aan hun religie. Een ander nieuw gegeven dat blijkt uit dit onderzoek is dat de moslimjongens een strijd voelen tussen de informatie die wordt gegeven vanuit de moslimcultuur en de informatie die wordt gegeven vanuit de westerse cultuur.

3.3 Conclusie

We merken dus toch op dat enkele verschillen zijn tussen de moslimmeisjes en moslimjongens wat betreft de informatiebronnen en behoeften. Islamitische meisjes zouden het liefst bij hun moeder of zussen terecht kunnen, waar jongens meer nood hebben aan informatie van de mannelijke gezinsleden. Ook bij de media als informatiebron bemerken we enkele verschillen. De moslimmeisjes gaan vaker informatie lezen, in tijdschriften en/of boeken. De moslimjongens gaan dan weer meer informatie ophalen van de televisie, films en internet.

Wat de informatiebehoeften betreft, hebben de meisjes met een islamitische achtergrond meer nood aan informatie rond het lichaam, waar de jongens dan vooral vragen hebben rond de preventie van ziektes. Ook hebben de meisjes nood aan voorlichting door een vrouw, bij de jongens maakt dit weinig uit.

Naast deze verschillen vinden we ook enkele overeenkomsten terug bij de moslimmeisjes en moslimjongens.

De islamitische jongeren kunnen amper tot niet terecht bij hun ouders. Zij halen hun informatie dan ook buiten het gezin. De belangrijkste informatiebronnen voor de moslimjongeren zijn: peers, school en de media. Ook uit de onpersoonlijke bronnen halen de moslimjongeren behoorlijk wat informatie.

Wanneer de jongeren met een islamitische achtergrond praten met hun leeftijdsgenoten over relaties en seksualiteit, dan wordt daar vaak op een lacherige manier over gecommuniceerd. Sommigen kunnen echter wel terecht bij hun beste vriend of vriendinnen, maar anderen halen aan dat de gesprekken die ze hebben met hun leeftijdsgenoten vaak geen diepe inhoud hebben. Ze vinden dat relaties en zeker seksualiteit iets is dat ze voor zichzelf moeten houden. Schaamte en verlegenheid spelen hier dan ook een rol.

De school blijkt, wanneer het gaat over de algemene kennis rond relaties en seksualiteit, de belangrijkste bron voor de moslimjongeren. Deze jongeren geven aan dat het grootste deel van de kennis die zij hebben van de school komt. Zonder de relationele en seksuele vorming op school hadden zij weinig geweten over deze onderwerpen.

Toch hebben de moslimjongeren in deze interviews enkele bedenkingen over de wijze waarop de relationele en seksuele vorming wordt gegeven. Zij vinden de theorie die ze daar krijgen zeker wel

belangrijk, maar vinden dat er ook meer moet worden gepraat over relaties, gevoelens en verliefdheid.

Zowel islamitische jongens als islamitische meisjes blijken enkele specifieke behoeften te hebben naar bepaalde thema's rond seksualiteit. De rituelen uit hun moslimcultuur die gepaard gaan met seksualiteit blijkt een thema dat alle jongeren aan bod willen zien komen.

De islamitische jongeren willen echter niet apart worden genomen tijdens de relationele en seksuele vorming op school. Zij willen graag samen met de autochtone leeftijdsgenoten de informatie hieromtrent ontvangen, maar willen indien nodig toch met hun vragen terecht kunnen op school.

De informatie die niet op school wordt gegeven, wordt het best anoniem aangereikt. De moslimjongeren blijken vaak niet genoeg ingelicht over het bestaan van de verschillende organisaties die zich bezighouden met relationele en seksuele vorming, en ze weten dan ook niet waar ze terecht kunnen. De jongeren met een islamitische achtergrond zijn dan ook niet geneigd om naar een organisatie toe te stappen wanneer zij met een probleem of vraag zitten.

Bijna alle jongeren hebben het moeilijk met het feit dat ze niet met hun vragen terecht kunnen bij hun ouders. Deze islamitische jongeren zouden het dan ook later anders aanpakken. Volgens hen moet er zeker moeten worden gecommuniceerd over relaties en seksualiteit binnen het gezin. Deze moslimjongeren denken dan ook dat, als men de informatiebehoeften van de islamitische jongeren wil bevredigen, men dan ook iets zal moeten veranderen aan de denkwijze van de ouders.

4.1 Besluit

Uit de afgenomen interviews blijkt dat de moslimjongeren enkele gelijklopende informatiebronnen en behoeften hebben met hun autochtone leeftijdsgenoten. Zo gaan de meeste jongeren met hun vragen over relaties en seksualiteit te rade bij hun vrienden en zullen zij in laatste instantie naar een organisatie toestappen. Ook wat de behoeften betreft, zijn er enkele gelijklopende sporen. Alle jongeren, zowel islamitisch als autochtoon, hebben meer behoefte aan informatie rond emotionele aspecten zoals gevoelens. Elke jongere had de relationele en seksuele vorming graag op regelmatigere basis gekregen, en dit op een leuke manier.

Toch zijn er enkele opvallende verschillen bij de islamitische jongeren. Waar de autochtone jongeren vaak nog terecht kunnen bij hun ouders, is dit bij islamitische jongeren niet het geval. Hierdoor blijkt dat jongeren het grootste deel van hun kennis rond relaties en seksualiteit moeten halen uit informatiebronnen buiten het gezin. De school vormt voor deze moslimjongeren aldus een heel belangrijke informatiebron. Ook raadplegen de jongeren met islamitische achtergrond vaak onpersoonlijke bronnen wanneer zij zitten met een vraag of een probleem. Tijdschriften, boeken en internet zijn de bronnen waar zij al dan niet gericht hun kennis mee vergaren.

Gespecialiseerde organisaties zijn vrijwel onbekend bij de islamitische jongeren. Indien er meer bekendheid rond zou bestaan, zouden de jongeren er, weliswaar in laatste instantie, naar toe stappen. De anonimiteit is dan echter wel heel belangrijk voor hen.

Wat de informatiebehoeften betreft van islamitische jongeren, zijn er toch wel enkele specifieke thema's waar moslimjongeren vragen over hebben en dan ook meer informatie over wensen te verkrijgen, al dan niet in schoolverband. Deze thema's zijn: maagdelijkheid, menstruatie, anale seks, masturbatie, rituelen in hun cultuur, hygiëne en weerbaarheid. Ook over de seksueel overdraagbare aandoeningen hebben jongeren met een islamitische achtergrond te weinig kennis.

De manier waarop ze al deze informatie willen verkrijgen is uiteenlopend. Het liefst van al krijgen ze deze informatie tijdens de algemene relationele vorming samen met hun andere leeftijdsgenoten. Ook willen ze deze informatie lezen in brochures, boeken of tijdschriften.

De moslimjongeren zouden ook naar activiteiten georganiseerd door organisaties stappen, wanneer zij daar behoefte aan hebben. Dit zou dan gaan over praatgroepen, of luisteren naar verhalen over lotgenoten.

Vaak in dit onderzoek aangegeven is ook de islamschool. De moslimjongeren zouden ook in deze context meer vorming willen ontvangen. Zij vinden dit de geschikte plaats om in te gaan op de aspecten van de seksualiteit die behoren tot hun cultuur. De jongeren vinden dat er in de islamschool te weinig wordt op ingegaan.

4.2 Aanbevelingen

Afgeleid uit dit onderzoek kunnen we enkele aanbevelingen doen naar de school, de media, de professionele organisaties en de ouders. Ook aanbevelingen tot verder onderzoek kan hier niet ontbreken.

4.2.1 School

De relationele en seksuele vorming die op school wordt gegeven dient rekening te houden met de moslimjongeren. Deze jongeren hebben, naast de vereisten die de autochtone jongeren hebben, enkele specifieke behoeften.

De jongeren met een islamitische achtergrond hebben eerst en vooral nood aan de algemene basiskennis rond verscheidene thema's. Deze onderwerpen zijn bijvoorbeeld: menstruatie, maagdelijkheid, seksueel overdraagbare aandoeningen, anale seks, tampongebruik, masturbatie en rituelen met betrekking tot hun cultuur. Al de onderwerpen die aan bod komen tijdens de relationele en seksuele vorming op school, moeten rekening houden met de islamitische cultuur. De moslimjongeren willen niet als een aparte groep worden beschouwd en krijgen dit het liefst met de hele klasgroep.

Ook de islamschool zou een belangrijke rol moeten spelen in de relationele en seksuele vorming. Hier krijgen zij wel de algemene regels mee wat er in de Koran over seksualiteit staat maar de jongeren hebben nood aan diepgaande informatie hieromtrent. Deze informatie gelinkt aan de Koran zouden zij dan ook het liefst in de moslimschool krijgen.

4.2.2 Media

De anonimiteit voor de jongeren is heel belangrijk. Hier kan de media dan ook op inspelen. Een helpdesk op internet waar islamitische jongeren terecht kunnen met hun vragen zou zeker in de gunst liggen van de jongeren. Ook boeken en tijdschriften kunnen inspelen op de noden en behoeften van de moslimjongeren. Veel jongeren halen informatie uit tijdschriften en boeken, en deze moeten dan ook aandacht besteden aan de verschillende culturen die in de maatschappij aanwezig zijn, waaronder de moslimcultuur. Zo kunnen zij verhalen van islamitische lotgenoten in een tijdschrift laten publiceren, of het verhaal van een moslim die vertelt over zijn/haar angsten en twijfels rond seksualiteit publiceren.

4.2.3 Professionele organisaties

Deze professionele settings moeten meer bekendheid verkrijgen, dit door de organisatie van opvallende en cultuurgevoelige acties op school. Ook specifieke promotie van deze gespecialiseerde organisaties naar de islamitische jongeren toe is nodig. De moslimjongeren hebben ook nood aan activiteiten rond seksualiteit buiten de school. Deze activiteiten worden dan het liefst enkel

georganiseerd voor en door moslims, waarnaar zij nog steeds met vragen terecht kunnen bij een externe expert.

Zoals reeds gezegd is de anonimiteit voor de moslimjongeren heel belangrijk. Hier moeten de organisaties dan ook op inspelen. Zij kunnen een helpdesk oprichten waar jongeren via e-mail of op een forum terecht kunnen met hun vragen. Ook een anonieme telefoonlijn zou een goede manier zijn om de islamitische jongeren te bereiken. Deze moeten dan wel voldoende in het daglicht worden gesteld, zodat de jongeren er weet van hebben.

4.2.4 Ouders

Ouders moeten specifieke ondersteuning krijgen om hun kinderen te informeren omtrent relaties en seksualiteit. Deze specifieke ondersteuning moet op maat zijn van de islamitische ouders, gelinkt aan de moslimcultuur.

4.2.5 Verder onderzoek

In dit onderzoek hebben we vastgesteld dat islamitische jongeren enkele specifieke informatienoden en -behoeften hebben met betrekking tot seksualiteit, verschillend van de autochtone jongeren. Met de resultaten van dit kwalitatief onderzoek, kan er via ander onderzoek worden nagegaan wat de significante verschillen zijn wat de informatienoden en -behoeften zijn met betrekking tot seksualiteit bij autochtone en islamitische jongeren.

Ook zou er een kwantitatief onderzoek kunnen worden gedaan, op basis van deze resultaten, die bij een grotere groep moslimjongeren gaat kijken welke specifieke informatienoden en -behoeften zij hebben, en op welke manier de islamitische jongeren dit willen ontvangen. Zo wordt er een grotere groep van islamitische jongeren bij het onderzoek betrokken, en kunnen op die manier gespecialiseerde organisaties nog beter inspelen op hun noden en behoeften.

Voor dit onderzoek werden enkel islamitische jongeren ondervraagd. Het zou interessant kunnen zijn om na te gaan dat andere allochtone groepen (bijvoorbeeld de jongeren met een subsaharaanse achtergrond) dezelfde behoeften, zoekstrategieën en klemtonen hebben als de islamitische jongeren wat betreft de informatie omtrent relaties en seksualiteit, of dat er toch verschillen terug te vinden zijn.

4.3 Kritische bemerkingen

Net als in vele onderzoeken, moet men in dit onderzoek ook rekening houden met de observatorbias (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005). Om deze bias zoveel mogelijk te vermijden werden alle interviews, meteen na het afleggen, volledig uitgetypt. Elk detail werd uitgeschreven (zoals pauzes,...) om de observatorbias binnen de perken te houden. Toch zijn er hierdoor nog steeds interpretaties mogelijk, maar deze werden zoveel mogelijk geminimaliseerd.

Ook moeten we kijken naar de respondentbias (Lesthaeghe, 1993). De islamitische jongeren die hebben meegewerkt aan dit onderzoek hebben geen moeilijkheden om te praten over relaties en seksualiteit. Er moet echter gezegd worden, dat er ook jongeren werden gecontacteerd voor dit interview die niet wilden meewerken omwille van het gevoelige onderwerp in hun cultuur. Dit kan de resultaten enigszins hebben beïnvloed, daar de jongeren die hebben meegewerkt misschien andere behoeften hebben dan diegene die hebben geweigerd.

De responsebias (Voogt, 2004) is in dit onderzoek echter ook heel belangrijk. De jongeren die werden geïnterviewd, werden geacht dit waarheidsgetrouw te doen. Er kan echter niet worden nagegaan of de moslimjongeren al dan niet sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven.

II. Referentielijst

- Ansuini, C.G., Fiddler-Woite, J., & Woite, R.S. (1996). The source, accuracy, and impact of initial sexuality information on lifetime wellness. *Adolescence*, 31, 122, 283-289.
- Baarda, D.B., De Goede, M.P.M, & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Baarda, D.B., & De Goede, M.P.M. (2001). *Basisboek methoden en technieken*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Billiet, J., & Waege, H. (2003). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: De Boeck.
- Boudjarath, I., Lamur, H.E., & Straver, C.J. (1998). *Seksualiteit, cultuur en godsdienst*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Boumand, L., Dibbits, H., & Doreleijn, M. (2001). *Jongens uit de buurt. Een ontmoeting met Guray, Naraen, Hasan, Youssef, Mustafa, Azzadine, Badir en Rachid*. Amsterdam: Stichting Beheer IISG.
- Brugman, E., Goedhart, H., Vogels, T., & Van Zessen, G. (1995). *Jeugd en seks '95. Resultaten van het nationale scholierenonderzoek*. Utrecht: SWP.
- Danz, M., & Vogels, T. (1994). Hoe kan een jongen nou maagd blijven? Kennis en opvattingen van Turkse en Marokkaanse jongens en meisjes over seksualiteit. *Jeugd & Samenleving*, 24, 622-639.
- Danz, M.J., Vogels, T., & Gründemann, R.W.M. (1993, september). *Jeugd en seks: kennis, houding en gedrag bij Turkse en Marokkaanse jongeren in Nederland*. Leiden: TNO Preventie en Gezondheid.
- Du Bois-Reymond, M., Peters, E., & Ravesloot, J. (1994). *Keuzeprocessen van jongeren. Een longitudinale studie naar veranderingen in de jeugdfase en de rol van de ouders*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- de Graaf, H., Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25^e*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- el Hodayebi, C. (2003, juli). Soa en veilig vrijen onder Marokkaanse jongeren. Voorlichting op maat via internet. *Aids Bestrijding*, 66, 14-15.
- Ettema, M. (2003). *Verwarrende verwachtingen: Marokkaanse Jongens uit Nijmegen over relaties en seksualiteit*. Nijmegen: Katholieke universiteit Nijmegen.
- Filal, S. (1991). *L'incontrôlable désir*. Mohammedia: Fedala.
- Frans, E. (2000). Concepttekst Goede Minnaars. Antwerpen: Sensoa. Geraadpleegd op 18 maart 2006, via http://sensoa.be/pdf/goede_minnaars/goede_minnaars_jongeren.pdf
- Geeraert, A. (1994). *Ontwikkeling in norm- en waardenpatronen, seksueel gedrag, communicatie, informatiebehoefte, informatiebronnen, kennis, en een vernieuwde didactische aanpak in het Secundair Onderwijs*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse gemeenschap.
- Heemelaar, M. (2000). *Socialisatie in allochtone culturen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Hendrickx, K., & Lodewijckx, E. (1997). *Natuurlijk moet je iets doen om niet zwanger te worden! Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen en Brussel*. Antwerpen: Wetenschappelijke Vereniging der Vlaamse huisartsen.
- IPPF (1996, 2 september 2005). *IPPF Charter on Sexual and Reproductive Rights*. London: IPPF. Geraadpleegd op 13 mei 2006, via <http://content.ippf.org/output/ORG/files/6799.pdf>

- Jansen, W. (1997). Islam en seksualiteit. In het huis van de islam: geografie, geschiedenis, geloofsleer, cultuur, economie, politiek. Nijmegen: SUN.
- Klaï, T. (2005a). Communicatie met ouders over relaties en seksualiteit. Islamitische jongeren aan het woord. *Cultuur migratie gezondheid*, 3 (2), 26-36.
- Klaï, T. (2005b). *Intergenerationeel onderzoek naar de communicatie over seksualiteit: een studie bij ouders en jongeren van 15 tot 21 jaar*. Niet gepubliceerde doctoraatsstudie, Vrije Universiteit Brussel, Brussel.
- Klaï, T. (2005c). *Seksuele opvoeding in allochtone gezinnen*. In Sensoa (Red.), *Congresverslag: Seksuele gezondheid en culturele diversiteit*. Antwerpen: Sensoa.
- Klaï, T. & Vermeire, K. (2006). *Sources of information and assistance for young people: qualitative study of the sources of information and assistance desired by young people*. Antwerpen: Sensoa.
- Koninckx E. (1996). *Seksuele vorming: een wenselijke doelstelling binnen de volwasseneducatie? Onderzoek naar het belang van seksuele vorming van de ouders als voorbereiding op hun rol van seksuele opvoeders*. Ongepubliceerde eindverhandeling, Vrije Universiteit Brussel: Brussel.
- Kraemer, T. (2005). *Partnerkeuze, relaties en seksualiteit in een multiculturele samenleving. Verschillen in kennis, attitudes en gedrag tussen Turkse, Marokkaanse, Hindoestaanse en Nederlandse jongeren*. Ongepubliceerd afstudeeronderzoek. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Faculteit der maatschappij en gedragswetenschappen.
- Lesthaeghe, R. (1993). *Onderzoeksmethoden in mens- en maatschappijwetenschappen. Een inleiding*. Vrije Universiteit Brussel: Brussel.
- Lodewijckx, E., & Hendrickx, K. (1998). Visies van ongehuwde tweede-generatie Marokkaanse jongeren op huwelijk, partnerkeuze en seksualiteit. *Bevolking en gezin*, 3, 87-125.
- Lodewijckx, E. & Hendrickx, K. (2000). Marokkaanse jongeren over seksualiteit. *Jaarboek 2001 seksualiteit, relaties, geboorteregeling*, 35-45.
- Mernissi, F. (2004). *Achter de sluier: De islam en de strijd tussen de seksen*. Breda: De Geus.
- Oomens, A. (2003). *Seksuele voorlichting aan tweede generatie allochtone ouders. Een literatuuronderzoek*. Utrecht: Rutgers Nissogroep.
- Pels, T. en C. Nijsten (2000). Jongeren over hun opvoeding. *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school*. Assen: van Gorcum.
- Phalet, K., van Lotringen, C., & Entzinger, H. (2000). *Islam in de multiculturele samenleving: opvattingen van jongeren in Rotterdam*. Utrecht: European Research Center on Migration and Ethnic Relations.
- Ravesloot, J. (1997). Seksualiteit in de jeugdfase vroeger en nu. Ouders en jongeren aan het woord. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Rutgers Nisso Groep (2006). *Maatschappelijke ontwikkelingen rond jongeren en seksualiteit*. Geraadpleegd op 21 augustus 2006 via http://www.rutgersnissogroep.nl/news_items/Maatschappelijke_ontwikkelingen_rond_jongeren_en_seks_maken_belang_van_seksuele_en_relacionele_vorming_duidelijk
- Salikram, K. (1999). Jonge moslims doorbreken taboe op seksualiteit. *Contrast*, 26, 2-3.
- Struik, O. (2002). Aidszorg voor allochtonen. Verschil in cultuur, verschil in zorg. *Aidsbestrijding*, (59), 10-11.
- Treboux, D., & Busch-Rossnagel, N.A. (1995). Age Differences in Parent and Peer Influences on Female Sexual Behavior. *Journal of Research on Adolescence* 5, (4), 469-487.

- Tüzün, A. (1995). *Seksuele hulpverlening van Turkse kinderen. Kleine mensen, grote gevoelens*. Amsterdam: De Brink.
- van Ginneken, A., Ohlrichs, Y., & van Dam, A. (2004). *Zwijgen = Zonde*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Van Keulen, A. (1994). *Trouwen doe je zelf Marokkaanse jongeren en partnerkeuze*. Utrecht: Samenwerkingsverband van Marokkanen en Tunesiërs (SNIT).
- van Lee, L., Marjanovic, A., Wijsen, C., & Mouthaan, I. (2005, December). *Gezocht: handboek seksuele opvoeding. Een exploratie van knelpunten en ondersteuningsbehoeften van ouders bij de seksuele opvoeding van hun kinderen*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Van Turnhout, E., Maurissen, I., & Hendrickx, K. (2005). *Copingsmechanismen in verband met seksuele gezondheid bij Moslimmeisjes: een explorerend onderzoek*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Vanwesenbeeck, I., Bakker, F., van Fulpen, M., Paulussen T., Poelman, J., & Schaalma, H. (2003). Seks en seksuele risico's bij VMBO-scholieren anno 2002. *Tijdschrift voor seksuologie*, 26, 30-39.
- Vennix, P., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seksualiteit en relaties van Turkse en Marokkaanse Nederlanders*. Delft: Eburon.
- Vermeire, K. (2003). Jongeren en seks: nieuw onderzoek bevestigt knelpunten. *Sensor*, 3 (2), 7-9.
- Vogels, T., Danz, M., & Gründemann, R. (1994, December). Turkse en Marokkaanse jongens en meisjes over seksualiteit. Met Turkse meisjes loop je geen risico, die zijn nog maagd. *SOA Bulletin*, 15 (5), 22-25.
- Vogels, T., Buitendijk, S.E., Bruil, J., Dijkstra, N.S., & Paulussen T.G.W.M. (2002, Oktober). *Jongeren, seksualiteit, preventie en hulpverlening. Een verkenning van de situatie in 2002*. Leiden: TNO.
- Von Bergh, M., & Sandfort, T. (2000, maart). *Veilig Vrijen en Condoomgebruik bij Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Jongeren en Jong-volwassenen: een vergelijking met autochtone Nederlanders*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Voogt, R. (2004). *'I'm Not Interested'. Nonresponse Bias, Response Bias and Stimulus Effects in Election Research*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Vossen, C. (1996). Een lespakket is vaak een wit of allochtoonpakket. Seksuele vorming in multiculturele klassen. *Tijdschrift gezondheidsvoorlichting*, 13 (4), 4-7.
- Whitaker D, Miller K. (2000). Parent-adolescent discussions about sex and condoms: Impact on peer influences of sexual risk behavior. *Journal of Adolescent Research*, 15, 251-273.
- Wienese, I. (1997). Seksualiteit bij Turkse en Marokkaanse vrouwen. *MGv*, 2 (52), 128-140.
- Wikipedia (2007). *Seksuele voorlichting*. Geraadpleegd op 17 maart 2007 via http://nl.wikipedia.org/wiki/Seksuele_voorlichting.
- Yerden, I. (2001). *Ik bepaal mijn eigen lot. Turkse meisjes in conflictsituaties*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Young Pistella, L. & Bonati, F. (1998). Communication about sexual behavior among adolescent women, their family and peers. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, 2, 206-211.

Bijlage 1. Vragenlijst SAFE-onderzoek

Topic lijst diepte interview onderzoek IPPF

1 Intro

- + opzet / opname / anonimiteit
- + Demografische kenmerken : Leeftijd/geboortedatum – Opleiding - Beroep – Provincie – Origine - partner

2 Algemeen

In kaart brengen van beleving / ervaringen met betrekking tot het praten over seks en relaties

- + Eerste reactie / gevoel?
- + Makkelijk / moeilijk? Waarom?
- + Met wie?
- + Beleving – waarom?
- + Geleerd ?
- + Huidige strategieën mbt informatiebehoefte & ondersteuningsbehoefte - algemeen

3 Gezin

- + Hoe contacten met ouders?
- + Verschil vroeger / nu?
- + Lichamelijkheid? Beleving – ervaring
- + Welke informatie? Vaardigheden?
- + Op welke manier?
- + Terecht met vragen – onzekerheden?
- + Wat gemist? Wat goed? Waarom?
- + Verschil vader – moeder – broers - zussen
- + Taak van ouders?
- + Hoe zelf met kinderen willen omgaan? – welke boodschappen geven?
- + Invloed op relatie – en seksualiteitsbeleving nu?

4 School

- + Hoe komt seks / relaties aan bod?
- + Informatie / vaardigheden
- + Wat is (was) goed? Waarom (gelinkt aan inhoud of persoon)? Wat slecht en kon beter?
- + Wat is taak van school hierin? Concreet: wat - op welke manier – door wie – wanneer
- + Wat wil je dat je kinderen zouden leren op school hierover?
- + Invloed op relatie – en seksualiteitsbeleving nu?

5 Vrienden

- + Waarover wordt gepraat?
- + Op welke manier?
- + Informatie? Vragen/ onzekerheden?
- + Waarom beter met ene dan met andere?
- + Tevredenheid?
- + Invloed op relatie – en seksualiteitsbeleving?

6 Partner

7 Media

- + Beeld seks / relaties in media?
- + Wat haal je eruit? Wat leer je ervan?
- + Invloed op relatie – en seksualiteitsbeleving?
- + Informatie: tijdschriften ? internet? Boeken? Tv? Welke?
- + Wat is goed? Waarom?
- + Behoeften / noden? Op welke manier?

8 Professionals

- + Organisaties, artsen,...(jip, jac, sensoa, caw, ..)
- + Wat verwacht je van deze? Welke rol? Op welke manier?

1. Intro

→Opzet

Er zijn geen juiste/foute antwoorden (mening & gevoelens)

Om de vragen te kunnen beantwoorden speelt het geen rol of men al dan niet seksueel actief is.

Opname

Anonimiteit

→ Vertel kort iets over jezelf (leeftijd, opleiding, beroep, woonplaats, origine, partner, broers/zussen)

2. Algemeen

→ Wat was je eerste gevoel toen ik vroeg om over seksualiteit te praten? Moeilijk/makkelijk?

Reacties?

3. Algemene vragen

→ Wie heeft het meeste invloed gehad op de ideeën die jij nu hebt over seksualiteit en op welke manier? Wie/wat zijn de belangrijkste bronnen → wie heeft er allemaal een invloed gespeeld? Wie het meeste?

- gezin
  - verschil moeder/vader
  - hoe wordt erover gepraat?
  - welke informatie krijg je?
  - broers/zussen
  - verschil met vroeger en nu
  - vind je het de taak van de ouders om in te lichten?
  - heb je iets gemist?
  - als jij later kinderen hebt, hoe zou jij het aanpakken – wat zou je hen willen meegeven?
- school
  - hoe kwam het aan bod
  - wat was slecht, wat kon beter?
  - hoe zij jij het aanpakken op school?
- Vrienden
  - waarover wordt er gepraat
  - op welke manier

- Media
  - wat haal je eruit?
  - vooral boeken, tijdschriften, internet...?
- Professionals
- partner?

→ Wanneer je nu met een vraag/ onzekerheid / probleem (eventueel voorbeelden aangeven: zoals verliefdheidskwesties, anticonceptievragen, soa, ...) zit omtrent seksualiteit, wat doe je doen? (niet alle jongeren gaan er iets mee doen) waar ga je dan naartoe?

- vriendin? → vbn.
- Indien vriend(in) het niet weet
- Ken je iemand waarbij je terecht kan, een vertrouwenspersoon, een organisatie waar je met zulke vragen naartoe kan?
- Maak je gebruik van internet hiervoor?

→ Wat kan beter met betrekking tot de informatie/hulpverlening over seksualiteit?

- welke info heb jij nodig
- waar wil je meer over terugvinden
- met welke vragen zit jij nu op dit moment

→ Vind je dat er specifieke informatie moet uitgebracht worden naar moslimjongeren toe?

- hoe beleef je dit in een Westerse maatschappij
- zijn er bepaalde specifieke behoeften/ speciale informatie die je nodig hebt
- heb je nood aan getuigenissen van lotgenoten

Bijlage 3: Interview respondent 1

Introductie

Het interview zal verlopen in het kader van mijn thesis, waar ik op onderzoek ga naar de informatienoden/behoefte omtrent seksualiteit bij moslimjongeren. We zullen een gesprekje voeren, waar geen juiste of foute antwoorden zijn. Of je al dan niet seksueel actief bent, maakt niet echt uit om te kunnen antwoorden op de vragen. Jouw gegevens worden niet gebruikt, dus alles blijft volledig anoniem.

Kan je jezelf even voorstellen?

Dus mijn naam is R1. Ik ben zeventien jaar. Ik woon in Kapelle op den bos. Ik ben dochter van x, uit een gezin van vijf kinderen. Mijn ouders zijn beiden Iraquees. Ik ben hier geboren. Euhm...moet ik nog iets vertellen...

Broers of zussen?

Ik heb vier zussen, twee oudere. Euhm... ik studeer en werk tegelijkertijd. Ik doe menswetenschappen.

Praktiserend moslim?

Praktiserend, dat is eigenlijk heel ruim. Ik denk half praktiserend. Want er zijn regels waar ik me toch nog probeer aan te houden.

Wat was je eerste reactie toen ik je vroeg om mee te werken aan mijn thesis en dus te praten over seksualiteit/relaties/liefde/...?

Mijn eerste reactie... ik sta er heel heel ruim voor open. Ik wou dolgraag meehelpen. Ik had dus ook direct geantwoord en direct gemaïld, omdat ik vind, hm..., ja ik sta open voor mijn mening, ik vind dat die gehoord mag worden. Dus het is niet dat ik mij schaam ofzo, dat is het niet.

Je hebt geen probleem om over seksualiteit te praten?

Neen, maar dat hangt natuurlijk ook wel af met wie.

Kan je met je ouders daarover praten?

Neen. Absoluut taboe. Absoluut taboe.

Bedoel je dan enkel niet over seksualiteit of...?

Alles.

Heeft dat met je cultuur te maken denk je?

Ja ik denk het wel. We praten er niet over, maar iedereen weet ervan. Bij ons is het taboe, honderd procent taboe. Er mag niet over gesproken worden.

Maar cultuur op zich... je hebt verschillende culturen. Je hebt de Marokkaanse cultuur, die van ons,

dat verschilt allemaal. Bijvoorbeeld het eten verschilt al zo hard. Maar er is één gemeenschappelijke factor en dat is de religie, de islam. En de islam beïnvloedt alle culturen van binnen en van buiten, de levensstijl volgens de islam. Maar in elke cultuur heb je de extraatjes, dingen die eigenlijk niks met de islam te maken heeft. Bijvoorbeeld in Afrika, de vrouwenbesnijdenis heeft niks met de islam te maken. Dus pure Afrikaanse gewoonte. Bijvoorbeeld in Afghanistan heb je de burka, heeft niets met de islam te maken. Dat is gewoon een Afghaanse gewoonte. Dus ja het gemeenschappelijke is de religie. In de islam staat geen seks voor het huwelijk.

Hoe ben je dat te weten gekomen dat dat daarin staat?

Omdat dat... dat is eigenlijk wel een diepe vraag hé. Hoe weet ik dat? Omdat als ik erover begin dat dat niet mag. Je moet echt getrouwd zijn. Trouwen is zo een hoge waarde. Ja in de koran staat dat dat je geen gemeenschap mag hebben voor het huwelijk. Dat is zo. Ik denk, ja ze komen niet op een dag zeggen van ja ge moogt niet..., nee ik denk met de jaren dat je dat gewoon in gebakken krijgt. Op elf jaar, of nee op dertien jaar begin je te experimenteren, ze beginnen dan streng te worden en verbieden je nog meer en meer, en dan weet je ah dat mag niet. Het is verboden, het mag niet.

Heeft je mama je ooit voorlichting gegeven?

Amai, mijn moeder is echt een uitzonderlijk geval denk ik. Ik ben gewoon naar mijn papa gegaan. Ik heb dat tegen mijn papa gezegd, en dan zo "maar niet aan mama zeggen hé". Mijn mama vond dat eigenlijk niet leuk, omdat ze dacht van, ah, nu is ze volwassen, nu moet ge oppassen.

Hoe reageerde je papa dan?

"Ja proficiat". Mijn papa is daar wel cool, alé open in. Bij ons is dat eigenlijk omgekeerd. Alhoewel niet altijd. Mijn ouders die zijn echt, bij mijn papa is ja ja, en nee nee. Hij is wel zo los meer. Niet echt een superstrenge moslim man met baard.

Kan je er met je zussen over praten?

Neen ook niet, dat is het probleem. Dat is het probleem. Ik heb twee oudere zussen en ik dacht van, dat kunnen hier mijn beste vriendinnen worden. Die gaan mij alles zeggen enzo. Maar neen, niks.

Met wie praat je er dan wel over?

Uit de boekjes. Op internet. Op school. Ja de school ook, dat is eigenlijk heel belangrijk. Moest ik dat niet..

Herinner je je eerste voorlichting op school nog?

In het vijfde leerjaar.

Vond je dat een goede leeftijd?

Jaja zeker. Dat mag niet vroeger, maar het was echt wel nodig. Want moest er dat niet geweest zijn op school dan was ik hopeloos.

Heb je nadien nog voorlichting gekregen op school?

Daarna. Ja in het middelbaar. Dat komt terug hé. Dat komt elk jaar terug.

En ga je veel opzoeken op internet of boeken?

Mmm, ja bijvoorbeeld in de flair 'body & soul' dat lees ik wel. Dat interesseert mij, dat vind ik ook heel belangrijk. Ja als ik iets niet weet ofzo, dan ga ik dat opzoeken, omdat ik dat niet aan mijn moeder kan vragen. Bijvoorbeeld ik had zo antibiotica genomen, normaal achter 8 dagen antibiotica dat je een schimmelinfectie krijgt. Maar ik wist dat dus niet. Ik durfde dat niet zeggen, ik durfde niet naar de dokter, ik dacht misschien heb ik wel een soa. Ik was echt zo aan het denken. Dus ik ga dat niet aan mijn ouders zeggen, neen ik ga dat echt niet aan mijn moeder zeggen. En ook niet aan de dokter, ik durfde da ook niet, als ik daar met mijn benen open zit. Ik durfde gewoon niet. Dat heeft echt tien dagen, een week geduurd. Das echt, aargh, jeuk en pijn, das echt lastig. Daarna ben ik nog is naar de dokter geweest, want ik hervalde gewoon. En ik zei dat zo, en hij zei, jaa dat is heel normaal enzo. Als je dat had gezegd dan had ik je iets voorgeschreven. En ik heb dat zo achteraf aan m'n moeder gezegd, want ik was zo gerust hé. En zij zei van, jaa ik heb dat ook gehad, van m'n antibiotica, had je dat nu gezegd hé. Snapte? Ja het is echt zo die schrik van het mag niet enzo. Ik durf gewoon niets meer te zeggen.

Vind je het de taak van de ouders om voor te lichten?

Ja ik vind het ontzettend belangrijk. Uiteindelijk zijn zij mijn opvoeders en hebben zij een invloed op mij. Ik vind dat heel belangrijk dat een moeder open met haar dochter kan zijn. Ik vind dat als ik een probleem heb, de eerste stap is mijn mama, en niet iemand anders. Ik vind de eerste fase is de moeder, krijg je het antwoord niet dan kan je nog verder gaan. Maar bij de meeste moslims is dat niet zo. Dat is altijd zo achter de schermen. Ik vind dat heel slecht, ik vind dat niet goed. Ik ga later echt heel open zijn, over alles.

Hoe zou je dat dan aanpakken?

Dusja, euhm... hoe ga ik dat doen? Ik denk gewoon op 11 jaar. Ik wil niet dat ze dat eerst op school krijgen. Of misschien toch wel eerst op school, dan is ze een beetje voorbereid. Ja want bij mij, ik vind dat echt niet goed. Mijn ouders, en alle andere allochtone ouders. Maarja, er is dan ook nog zo'n ander domein van jaaa, als ze kinderen hebben, "ze redden het wel". Ja ik weet niet, in de steek gelaten. Terwijl dat Belgen direct boeken nemen, al bij de eerste bevalling beginnen die een boek te lezen, hoe ze moet opvoeden enzo. Bij ons is dat niet zo. Dat is bij mijn ouders ook zo. Die zijn nu wel goed geïntegreerd. Ze zijn zelfstandig, ze spreken Nederlands. Maar toch is dat bij hen ook zo. Zo van naar het oudercontact gaan, of da agenda tekenen, dat is niet nodig. Ja, oe noemt ge die term zo, zo een nonchalante houding.

Dus jij zo het niet zoals hen aanpakken?

Neen absoluut niet. Ik vind dat er interactie moet zijn tussen kinderen en ouders. Dat er vragen moeten gesteld worden. Alles moet open zijn. Zo heb je dat ook een beetje in de hand. Ik heb echt een slechte band met mijn ouders.

Waar heb je dan die kennis gehaald die je nu hebt omtrent seksualiteit en relaties?

Awel, dus vanuit school. Biologie enzo. Euhm van op internet.

En internet, wat zoek je dan?

Ja gewoon zo op sites van gezondheid enzo. Daar ga ik soms opzoeken.

En met vriendinnen?

Hmm, mja, maar niet educatief. Meer zo om te lachen ofzo.

Met vrienden ook?

Ja met jongens is dat ook wel open. In de klas ofzo, daar waren wij heel open in. Bij godsdienst ofzo, daar werd dan over gepraat.

Vond je de voorlichting op school voldoende?

Mm, ja, ik denk het wel ja. Want bijvoorbeeld in het vierde jaar is sensoa zo gekomen, en ik vond dat heel belangrijk. Dat is echt zeker, dat is echt heel... amai, moest dat er niet zijn dan zou het heel erger gaan met mij. En zij brachten dat echt ook op een leuke manier. Niet zo saai. Ook de theorie, maar ook echt, hoe moet ik het zeggen... zo spelletjes, en open gesprekken tussen de jongens en meisjes. Da was echt heel goed gedaan. Die mag dat meer doen. Ahja, ja werkt samen met sensoa... laat dat dan daar maar opstaan... nee maar dat is. Zij zijn geen commercieel doel, zij willen mensen echt, jongeren helpen. Met foto's enzo. Dat is goe.

Vind je dat je iets gemist hebt? Zo van, daar had ik graag wat meer over geweten?

Neen, op school is echt...Misschien qua gevoelens ja, maar op school...maar ik denk in godsdienst, daar hebben we enkele lessen gehad over seksualiteit. En schijnt dat dat in het zesde een heel jaar is. Dat heb ik nu niet gehad, maar ik denk dat dat wel genoeg zou zijn. De school is eigenlijk de eerste bron.

De belangrijkste ook?

Ja, zeker.

En de tweede?

Internet... ja internet, ouders niet. Nul, echt waar nul. Dat is, bijvoorbeeld...ik begrijp dat niet, euhm dat is echt, misschien bij de volgende generatie dat dat veel beter gaat zijn omdat wij jongeren dan ook een westers model overnemen. Maar bijvoorbeeld mijn ouders hebben nog in

Irak gewoond. Ik ben hier geboren, dus ik denk dat dat wel goed gaat komen...binnen honderd jaar. Nee, als wij nu kinderen hebben.

En als je nu bijvoorbeeld met een vraag zit, waar ga je naartoe?

Hmm, ik zou het eerst zelf opzoeken... boeken, internet,...en als ik het dan niet weet, alé ik heb mensen rondom mij hé. Ik heb u. Ik heb al veel aan u gevraagd hé. Ja, ik heb ook oudere vriendinnen. Euhm, ja... sensoa brochures.

Zou je naar een organisatie (bijvoorbeeld sensoa) zelf stappen om brochures te halen?

Nee dat niet, daar ben ik te lui voor.

Zou je naar een organisatie stappen als je een probleem hebt, of bijvoorbeeld naar een vertrouwenspersoon?

Nee, nee dat nu ook weer niet.

Niet bij 'een vreemde' gaan?

Euhm, nee, nee want ik weet organisaties, wij hebben dat ook op school gehad, zo'n organisatie op school op bezoek gekregen. JAC noemde dat. En ze waren ook zo heel...eigenlijk scoorden ze we goed zé. Ik wou echt wel, ja ik dacht echt wel als ik nu een probleem heb ga ik naar jac. Ze brachten dat heel goed voor eigenlijk. Maar... ik weet niet ik denk dat ik naar een organisatie zou gaan op mijn veertien, vijftien. Dat waren mijn erge jaren. Dat waren écht erge jaren. Dan wel. Maar nu, ik vind van, ja ik weet nu alles al. En nu, ik ben ook zo al volwassen, ik ben niet meer zo'n puber. Ja, ik denk dat je je meer op de leeftijd van vijftien zestien moet focussen. Want zo die soa's allemaal. Ik weet ik heb echt wel veel dingen gedaan waar echt m'n leven kon afhangen. Ja, ik weet niet, moesten ze daar meer op hameren. Maar nu, nu ja heb ik zoiets van, ik weer hoe er mee om te gaan. Ik ken ook een beetje mezelf, ik word ook bijna 18. Maar een mens kent nooit helemaal zichzelf. Maar, ja ge leert wel meer over u eigen. Ja, zo van seksualiteit hoe denk ik erover. Kan tuurlijk veranderen door situaties... ja dat is het.

Zit je nu nog met vragen?

Ja maar weet ge...ik heb eigenlijk al een gesprek gehad met u hé. En ik heb zo alles aan u gevraagd en ik was echt verschoten. Vooral dat gesprek toen, toen ik nog van niets wist. Ik heb eigenlijk heel veel van u geleerd hé. Zo van die ontmaagding enzo, amai dat was echt wel...

Vind je dat ze bij de voorlichting op school rekening moeten houden met de islam.

Ja..dat wel. Maar langs de andere kant nu ook niet teveel. Maar ik vind, zowel moslim als niet-moslim, ik vind dat je 18 moet zijn.

Euhm, heb je nog vragen of mag ik nu zelf praten?

Ja doe maar hoor, ik had juist nog de vraag of jij het nodig vindt dat er specifieke informatie aan moslimjongeren wordt gegeven.

Ja dat vind ik wel. Want mijn zus, die heeft vroedkunde gedaan. En die moest ook zo'n soort thesis maken. En die ging op onderzoek naar allochtonen en zwangerschap en hoe dat zij erover denken. Bijvoorbeeld hoe je dacht over anticonceptie. Want anticonceptie in onze cultuur, eigenlijk is dat taboe geworden. Zo van dat is toch niet goed, beter natuur. Zo denken alle vrouwen hé. Alé niet allemaal, maar het zit in de cultuur. In de mentaliteit, de achterlijke mentaliteit. En mijn zus heeft daar zo onderzoek naar gedaan. En al die vrouwen zo van jaa, we doen dat liever niet, want misschien worden we toch nog onvruchtbaar, en zo dingen dat er niets maar dan ook niet mee te maken heeft. Dus langs die kanten is dat dan wel heel belangrijk, dat men die informatie geeft. Aan die vrouwen duidelijk maken van oke, dat is een mentaliteit va zoveel jaren geleden.

Maar moeten de jongens/ de mannen dan ook niet worden voorgelicht daarover?

Ja mannen, goh mannen. Maar ik vind mannen is helemaal anders. Mannen, wat je hen ook zegt ze blijven hun ding doen. ik denk niet dat een Marokkaan zo gaat denken. Belgen die hebben meer principes en die hebben daar respect voor. Moslims niet. En dat is echt wel verschrikkelijk. Maar die hebben niet echt respect voor hun. Ja, naar de mannen toe, misschien leren hoe een condoom te gebruiken. Maarja, dat geven ze zoiezo hé. Maar de vrouw is het belangrijkste. Een vrouw moet leren zich niet te laten doen. en meer werken op het innerlijke, het morele. Dat kan ook hé.

Heb jij dat gemist zo specifieke informatie naar je cultuur toe?

Nee, nooit gekregen. Ik ben altijd naar een katholieke school gegaan. Ik was denk ik het enige moslimmeisje.

Maar had je dat nodig?

Euhm... ik denk niet dat ik het nodig had. Omdat ik zoiezo al verwesterd ben, snap je. Maar ik denk in Antwerpse scholen waar je ghetto's hebt, zo allemaal Marokkaanse meisjes bij elkaar en dat zich niet mengen met Belgische meisjes. Alé zo'n scheiding zo. Daar vind ik het wel nodig omdat daar, zwart is bij zwart en wit is bij wit, en zwarte mentaliteit blijft bij zwarte mentaliteit, snap je. En daar vind ik het wel nodig.

Ok, dan denk ik dat ik alles heb gezegd... Had jij er graag nog iets aan toegevoegd? (Knikt nee).

Dan wil ik je heel hard bedanken dat ik je mocht interviewen en dat je zo open was met mij.